

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Katedra autorské tvorby a pedagogiky

Herectví se zaměřením na autorskou tvorbu a pedagogiku

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ROZTOCKÝ MASOPUST

Dorota Krátká

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Lössl

Oponent práce: MgA. Tereza Durdilová

Konzultant: Prof. PhDr. Jana Pilátová

Datum obhajoby: 6.6. 2017

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2017

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

THEATRE FACULTY

Department of Authorial Creativity and Pedagogy

Authorial acting

MASTER'S THESIS

CARNIVAL IN ROZTOKY

Dorota Krátká

Supervisor: Mgr. Jiří Lössl

Opponent: MgA. Vladimír Novák, Ph.D.

Consultant: MgA. Tereza Durdilová

Date of exam: 6.6. 2017

Academic degree: MgA.

Prague, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/magisterskou/disertační práci na téma

Roztocký Masopust

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne .....

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Děkuji Jiřímu Lösslovi za vedení mé práce, Janě Pilátové za přínosné konzultace, Martině Moravcové za korektury, Adamovi Krátkému, Jitce Tiché a celé rodině za podporu a všem masopustníkům za inspiraci a nápadité texty, které oživily práci.

Abstrakt

Záměrem této diplomové práce je zaznamenat Roztocký Masopust z různých úhlů. Zabývám se maskou a rituálem. Zkoumám novodobý zájem o tradice a lokální kulturu, kterou vytváří a iniciuje roztocká komunita.

Abstract

This thesis aims to document the Carnival in Roztoky from various aspects. I am interested in rituals and masks and research the current interest in the renewal of old traditions and local culture, initiated and carried out by the local community of Roztoky.

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Kontext místa a sdružení Roztoč.....	12
2.1 Kontext místa	12
2.2 Sdružení Roztoč.....	12
2.2.1 Lidové slavnosti v průběhu roku.....	13
3 Masopust, jeho význam a původ	14
4 Roztocký masopust	16
4.1 Páteční obchůzka	18
Obrazová příloha Páteční obchůzka.....	21
4.2 Sobotní slavnost.....	23
4.2.1 Masopustní občerstvení	23
4.2.2 Půjčování masek.....	24
4.2.3 Program na zámečku.....	24
4.2.4 Nová tradice královen masopustu.....	24
4.2.5 Masopustní právo.....	26
4.2.6 Co se děje během průvodu.....	27
4.2.7 Defilé masek na náměstí a divadelní zastávky.....	28
4.2.8 Z boje do tance na magickém Holém vrchu.....	29
4.2.9 Večerní zábava.....	31
Obrazová příloha Holý vrch.....	34
5 Masky maškary a maškaráci	36
5.1 O původu masky	36
5.2 Masky maškary a maškaráci v našem průvodu.....	37
Obrazová příloha Masky a maškary.....	44
5.2.1 Skupinové masky.....	48
Obrazová příloha Skupinové masky.....	51
6 Mnohvrstevnatost masky	54
6.1 Divadelnost a mimeze	54
6.2 Mimeze v přírodě.....	55
6.3 Maska a změna identity	56
6.4 Maska a hra.....	56
6.5 Stopy rituálního původu masky.....	57

7 Slavnosti, rituály a novodobé tradice	59
7.1 Rituál přechodu a liminalita	59
7.2 Potřeba rituálu.....	60
7.3 Svatební rituál v roztocké komunitě	61
7.4 Nešetrné zacházení s rituálem	62
7.5 Obnovená tradice.....	63
7.6 Svobodná tradice versus folklorní konzervatismus	64
8 Utváření komunity	66
8.1 Vztah k lidem.....	66
8.1.1 Osobní angažovanost místních lidí	67
8.1.2 Hranice mezi účinkujícími a diváky	68
8.1.3 Přípravy a chystání se na sváteční čas.....	69
8.1.4 Mezigenerační tmel aneb masopustní děti.....	70
8.2 Ke kořenům naší krajiny.....	73
8.2.1 Krajina jako zrcadlo společnosti	73
8.2.2 Putování, pouť, průvod, cesta.....	73
9 Závěrem	76
Seznam použité literatury.....	78
Internetové zdroje.....	79

1 Úvod

Tato práce zkoumá fenomén Roztockého Masopustu z mnoha různých úhlů. Asi největším impulzem byl samotný letošní masopust, kdy jsem si uvědomila, že už dvacet let jsem ani jednou na masopustu nechyběla, že jsem na této slavnosti vyrostla, že s ní dál rostu. Každý rok je masopust jiný v drobných obměnách, a přece stejný jako vždy. Mění se tváře dobrovolníků, někteří staří známí se naopak vracejí. Rok co rok budí v lidech kreativitu, která je fascinuje a vrací se za ní. Je to jako droga, protože masopustní slavnost nabízí příjemné vytržení z každodenních dnů – boří běžné sociální hierarchie ve společnosti a dovoluje nám být chvíli někým jiným. Tím, že je to svátek založený na dobrovolné angažovanosti místních lidí, otevírá prostor pro každého, kdo má chuť či potřebu být užitečný, podílet se na něčem, pomoci, vyjádřit se, vyřádit se...

Dvacet let žitou zkušenost se snažím zachytit v proměnách, kterými nutně prošla. Práci jsem pojala jako esejistickou mozaiku textů složenou ze subjektivních prožitků, teoretických úvah a rozhovorů s masopustníky, které mi pomáhají dostat se k jádru věci. Podstatnou část práce věnuji maskám, konkrétním figurám našeho masopustu a jejich významům i rituálnímu původu. Pokládám si otázky: Proč je pro lidi důležité se k svátku vracet? Jak se v dnešní době daří udržovat tradice a co v našem pojetí znamená „živá tradice“? Jaké má v dnešním světě místo rituál a lidová slavnost? Nakonec uvažuji nad samotnou podstatou Masopustu jako nad jedinečnou příležitostí k utváření komunity a lokální kultury v souvislosti s místem, kde se odehrává.

Vždy mě zajímala specifická forma divadelnosti – taková, která se neváže na prostor divadelní budovy a která tak docela není divadlem, ale spíš rituálem, obřadem, slavností. Kdy je důležitá spoluúčast, mísení rolí diváků a herců, kdy důvod slavení je veskrze společenský. Tato vzájemnost se ukazuje na soudržnosti roztocké komunity, která díky masopustu vznikla a už dvacet let funguje. Moje úvahy potvrzuje Jitka Tichá, moje maminka a zakladatelka masopustu.

Jitka Tichá: Lidé se chtějí na něčem smysluplném podílet, masopust jim tu příležitost dává, napříč generacemi, politickou či náboženskou orientací. Je živý a zároveň navazuje na historické kořeny masopustů... Je to zhmotněná lidská pospolitost, podílet se na ní může každý, kdo přijde, je vítaný a začleněný.

Moje umělecká tvorba vychází ze zkušeností, které mě ovlivnily – ať už to bylo studium na katedře Autorské tvorby, kde jsem se naučila, že tím prvotním a hlavním je hrát si a bezprostředně tvořit, být otevřený tomu, co přichází zevnitř i zvenku a znovu nalézat to, co jsme znali dobře jako děti, kdy byla hra pro nás samozřejmá. Také mě ovlivnil program Divadelní tvorba v netradičních prostorech, vedený Tomášem Žižkou, který jsem pozorovala spíš zpovzdálí, kde jsem dostala podněty k přemýšlení nad specifickým, netradičním divadelním prostorem a začala jsem se s mým mužem Adamem Krátkým zabývat uměním místa.¹ Masopust, Svátek světla a jiné slavnosti, na kterých se pod hlavičkou Roztoče podílím, jsou pro mě prostorem, kde tyto zkušenosti dostávají konkrétní podobu.

---

1 Umění místa je jeden z možných překladů termínu Site-specific

2 Kontext místa a sdružení Roztoč

2.1 Kontext místa

Roztoky jsou severně od Prahy na levém břehu Vltavy. Díky svému umístění se stávají častým cílem výletníků z Prahy a okolí. Oblíbenou trasou je spojnice mezi Roztokami a Úněticemi – buď horem přes Holý vrch (kudy také vede trasa masopustního průvodu) nebo Tichým údolím podél Únětického potoka. Počet obyvatel v posledních letech, v souvislosti s masívní bytovou zástavbou stále roste. Mnoho lidí se stěhuje do Roztok nejen za krásnou krajinou (které sice ubývá na úkor bytovek) a za vycházkami, ale také za kulturním děním.²

2.2 Sdružení Roztoč

Sdružení Roztoč vzniklo ve stejném roce, jako první masopust v Roztokách a zmiňuji se o něm proto, že tvoří kulturní a komunitní zázemí nejen masopustu, ale také mnoha jiných akcí. Hlavním motorem pro založení sdružení byla potřeba potkat se s lidmi a vytvořit základnu pro vznik uměleckých kroužků a skupin. Do Roztok začali jezdit umělci nejrůznějšího zaměření, aby vedli kroužky zpočátku pro pár dětí. Nyní má sdružení přes 500 členů, čtyři ateliéry a zasahuje svou činností i do sousedních obcí, Únětic a Suchdola.

Je to prostor, kde jsem vyrůstala, společně s dalšími dětmi, které jsou teď podobně jako já lektory sdružení. Děti vyrostly a vytvářejí umělecké skupiny, podílí se na akcích sdružení a podporují sdružení podstatnou dobrovolnou prací, bez níž by nemohlo fungovat. Podle svého webu je Sdružení Roztoč „dobrovolné zájmové sdružení dětí a dospělých. Přispívá svou činností k rozvoji kulturního prostředí města Roztoky a jeho okolí. Cestou tvořivosti, vzájemného setkávání a kulturního vyžití se snaží obohatit život místních obyvatel a nabízí prostor k tvořivosti a poznání. Svými aktivitami sdružení vytváří zázemí k vzájemnému setkávání dětí a dospělých z různého kulturního i sociálního prostředí, profesionálů i amatérů z našeho kraje i vzdálenějších koutů Čech a Evropy.“³

---

2 Podle slov Alice Felklové, nyní již dlouholeté členky sdružení Roztoč, se s rodinou přistěhovali do Roztok, protože hledali nějaké město se zajímavou kulturní aktivitou. Od přátel zaslechli o Roztockém masopustu a o sdružení Roztoč. Byl to jeden z impulzů, proč se do Roztok přestěhovali. Hledali dobré komunitní zázemí. Když si prohlíželi fotky z našich akcí, rozhodli se, že tohle je místo, kde chtějí žít.

3 <http://www.roztoc.cz/o-sdruzeni/o-sdruzeni-roztoc/>

2.2.1 Lidové slavnosti v průběhu roku

Vedle pravidelných kroužků pro děti i dospělé organizuje sdružení mnoho kulturních akcí a udržuje tradiční slavnosti – největší z nich je právě masopust, nebo také Svátek světél, Živé jesličky, a mnohé jiné. Svou periodicitou všechny slavnosti a setkání rozčlení rok na jednotlivá údobí. Snadno si na ně zvykneme. Nedovedu si představit advent bez adventního koncertu místního sboru Local Vocal na Levém Hradci, nebo Vánoce bez Živých jesliček 23.12., kdy se sejdou sousedé a kamarádi, aby si společně zazpívali koledy a přivítali svatou rodinu (místní a každý rok nová svatá rodina s novorozencem), pan Král, který nevím, odkud se vzal a vídám ho vždy jen na Jesličkách, každý rok se vrací, aby si oblékl kostým krále... Jen jediný rok se jesličky nekonaly, a to byl rok, kdy zemřel Václav Havel. Sešli jsme se alespoň komorně, abychom si předali betlémské světlo. V zimě je pak ústřední slavností Masopust, na jaře si neorganizovaně užijeme Velikonoce, následuje plejáda koncertů, výstav a před prázdninami vše završí Zahradní slavnost (ukázka všeho, co se urodilo během roku v kroužcích i mimo ně). Na podzim je pro mě ústřední Svátek světél, který jsme si už několikrát rok vzali organizačně na bedra s mým mužem Adamem Krátkým.⁴

Martina Moravcová: *Přistěhováním do Roztok a životem tady se mi "moderní život" najednou poskládal do jakéhosi přirozeného přírodního cyklu, který bych v dnešní době u městského člověka ani nečekala. Roční doby a co se děje na zahradě, jak se proměňuje oblíbená cesta do Únětic - když člověk běží, jde, jede na kole, jde v noci, jede na běžkách, jde na bez - na květy nebo na bezinky. Součástí tohoto cyklu, který mi dělá hrozně dobře, je i Masopust, taky Jesličky a kuličkáda a jarní a podzimní blešák.*

Sdružení podporuje vznik uměleckých skupin, které organicky vznikají většinou v návaznosti na dobře fungující kroužky. Při sdružení působí: loutkové divadlo Tichý Jelen, pěvecký sbor Local Vocal, žonglérská skupina MixTrix, bubenická kapela Blabuburo, studio Anima Roztoč a jiné.

---

⁴ O Svátku světél píše Adam ve své diplomové práci „Divadlo jako cesta ke komunitě“.

3 Masopust, jeho význam a původ

Pro definici masopustu si půjčuji krásným jazykem napsaný text z Ottova slovníku naučného: „Masopust, frc. carnaval, angl. carnival, n. carnival, it. carnovale (t.j. maso s Bohem! Měj se dobře.), rus. masljanica, nebo také fasching, nazývá se v roce církevní doba od Tří králů do popeleční středy; jest to doba svateb, plesů, zábav a bujného veselí, jež vrcholí zvláště v posledních třech dnech, tak zvaných ostatcích, to je v masopustní neděli, pondělí a úterý. Původ mu hledají mnozí v pohanství, poukazujíce k římským Saturnáliím a Luperkaliím⁵, s nimiž má náš masopust mnoho podobného, zejména přestrojování se v maškary a provozování všelijakého bláznovství. U nás o masopustě vodívají medvěda, strojívají maškarády, na ostatky pak pochovávají Bakchusa nebo basu, jídají koblihy a šišky a zakončují masopust tancem. Mnohem okázaleji a bujněji se slaví masopust čili karneval v Itálii a Francii, kde na ulicích a náměstích prohánějí se v divoké vřavě maškary, házejíce po obecnstvu confetti a tropíce kratochvíle nejrozmanitější. Ve Francii vozívá cech řeznický v masopustní neděli tučného vola (boeuf gras) s pozlacenýma rohama, ověčeného pestrými fábory ve slavnostním průvodu na porážku.“⁶

Masopust je tajemný mytický a živelný rej maškar, oslavující radost a hojnost po těžkých a dlouhých zimách. Maškary přebírají právo nad městem či obcí a vydávají se do ulic zpěvem, jídlem a jinými radovánkami oslavit poslední dny před postní dobou. „Vychází z lidových obyčejů, které mají v rámci celé Evropy společný základ. V jádru se jedná o typický rituál přechodu, provázející konec zimy a začátek jara. Jeho obřady jsou tvořeny souborem magických plodonosných a ochranných rituálů (masky medvěda, koně, kozla, býka) a vztahují se především k zemědělským pracím a v určitém vztahu i ke kultu mrtvých předků (postavy dziadů, starců – židů).“⁷

---

5 Saturnálie - římský svátek na počest boha Saturna, vládce bohů. Slavnosti trvaly 5 dní a byly spojeny se zimním slunovratem. Během těchto svátků si lidé dávali dárky, mimo jiné i svíčky symbolizující temné zimní dny. O těchto svátcích si otroci vyměňovali role se svými pány.

6 Ottův slovník naučný in:

<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni29ottogoog#page/n997/mode/2up>

7 <http://www.zivetradice.cz/2017/02/lidovy-masopust-v-prubehu-staleti.html>

V tomto čase se nechává volný průchod výtržnostem a satirickým promluvám (u nás zejména při popravě Klibny), či masopustním hrám. Na našem masopustu se hrávala Svatá Dorota a Salička, ale také různé formy pouličního divadla, které reagovalo na konkrétní události a společenská témata.

4 Roztocký masopust

Masopustní tým

Mezi hlavní organizátory masopustu patří v tom nejužším týmu lidí Jitka Tichá, Magdalena Marková a Ondřej Marek, Dita Votavová a Zuzana Šrůmová. Mezi výtvarníky, kteří stáli u zrodu masopustu a vytvořili podobu většiny vysokých masek, patří Zuzana a Jarda Sléhovi a Szilárd a Milada Borárošovi. Myslím, že je podstatné, abych zmínila, že základnu týmu tvoří vlastně rodina Tichých – Jitka a Pavel a pět dětí (Magdalena; teď už Marková, Dorota; teď už Krátká, Jonáš, Alžběta a Josefína) a síť přátel okolo sdružení Roztoč. V širším okruhu je to okolo třiceti lidí, kteří se živelně proměňují. Důležitým číslem jsou dobrovolníci, kterých každým rokem přibývá a letos jich bylo okolo 200! Mojí nejoblíbenější dobrovolnicí je Evička Kulová – paní v důchodu ze Slovenska, která za námi už pět let pravidelně jezdí. V přípravném týdnu vstává každý den v šest hodin ráno a šije neuvěřitelné množství kostýmů. Je to jen jeden příklad, nicméně takových podobných lidí se kolem masopustu točí hodně.

Pro tuto práci jsem napsala několik otázek, které jsem rozeslala širšímu okruhu masopustníků. Otázky se týkaly témat: Proč má pro tebe masopust smysl? Proč masopust děláš? Co tě na masopustu nejvíc baví? Jaká je tvoje úloha při masopustu? V jaké masce chodíš a proč? V čem je roztocký masopust specifický? Jaký význam má pro dnešní společnost slavnost a rituál? A jiné. Odpovědi se prolínajícím textem diplomové práce. Konkrétní otázky k jednotlivým odpovědím neuvádím, protože pro mě nejsou důležité – měly zafungovat pouze jako odrazový bod.

Pro orientaci uvádím, čí odpovědi můžete v textu najít:

Jitka Tichá – hlava sdružení Roztoč, zakladatelka masopustu, emeritní královna

Ondřej Marek – organizátor masopustu, nedobrovolný ředitel dopravy, chodí za Žida

Magdalena Marková – hlavní komunikátor a tabulkář, chodí za Královnu či za Židovku

Martina Krátká – hlava masopustního občerstvení, chodí za kde co

Jirka Krátký – bubeník Blabuburo, chodí jako Střapáč (mongolský voják)

Martina Macurová – organizátorka fundusu, masek a kostýmů, v průvodu chodí bez masky

Martina Moravcová – dobrovolnice a dlouholetá podporovatelka sdružení, Bába s nůši

Zuzana Šrůmová – organizátorka, produkční všeho druhu, chodí za Cikánku aj.

Petra Frydrychová – má na starost pokladnu, chodí v kostýmu bez masky

Adam Krátký – lektor dramatického kroužku, organizátor masopustních dílen, chodí za Šaška, Opici, Modrého jelena, Smrt

Anežka Konečná – lektorka folklorního kolečka, muzikantka a výtvarnice, chodí v kroji

Matěj Heinzl – potulný muzikant, učitel klarinetu, chodí za strašidlo s kvěťákem v kapse

Markéta Luskačová – náš průvod každý rok fotografuje a fotografie vystavuje po celém světě

Milada Borároš – výtvarnice, spoluzakladatelka masopustu, pokračuje s masopusty v Maďarsku, tvůrkyně Klibny a Kozy, chodí za Mladici na koze

Alžběta Tichá – akrobatka, žongluje a pohybuje se na laně ve výškách, chodí jako hlavní Ometačka

Jak to všechno začalo

Masopust v Roztokách začínal jako obnovená tradice v roce 1997. Jako nově přistěhovalí obyvatelé jsme nikoho neznali a Jitka Tichá – moje maminka, oslovila pár místních lidí a několik pražských přátel divadelníků a výtvarníků, aby se zapojili a vytvořili společně první masopust. Když zde mluvím o prvním masopustu, myslím tím první masopust v našem pojetí, protože masopusty se dřív v Roztokách pořádaly, ale měly podobu zaplaceného programu, který se nesestával z místních spolků. Jezdili sem údajně umělci z Kladna. Hlavní kulturní život se v Roztokách točil kolem Středočeského muzea a zámečku, a tedy i masopusty se vždy organizovaly a doposud organizují ve spolupráci se zámečkem.⁸

První masopust byl opravdu komorní, měl podobu tradiční občůzky po obci. Obcházelo se po domech, zpívalo se, tančilo, jedlo a pilo. Každý rok se přidávalo víc a víc lidí, přijížděli za námi z daleka a občůzka vyrostla tak, že ztrácela na původním významu sousedského setkávání. Proto jsme událost rozdělili do dvou dnů. Páteční občůzka zůstává komunitní záležitostí a uchovává si sousedskou atmosféru. Sobotní průvod je podívaná, svou strukturou podobná jiným karnevalům, ale lákavá svým nevšedním výtvarným pojetím, které nikde nenačtete. Návštěvníci jezdí nejen za krásnými maskami, ale také za atmosférou. Tu tvoří v základu roztocká komunita kolem Roztoče a také přátelé z jiných měst.

---

⁸ Dohledat historické souvislosti by vydalo na dlouhodobou badatelskou činnost, protože neexistuje žádná publikace mapující historii masopustu v Roztokách, mohu čerpat pouze z paměti místních lidí.

Petra Frydrychová: *Masky a mnoho jiných aspektů připomínají staré časy. Výtvarná estetika masek a kostýmů tvoří příjemný ucelený obraz, který se zcela liší od moderních karnevalů. Je možno slyšet příjemnou kvalitní hudbu, vidět divadelní soubory se zajímavými představeními. Nechybí vtip a milá ironie. Pro mne to znamená výrazný rozdíl oproti ideologickým akcím v době socialismu. Tato podoba umění ztělesňuje svobodu, otevřené hranice a odstranění strachu a nedůvěry mezi lidmi.*

4.1 Páteční obchůzka

Jak už jsem zmínila, masopust se původně skládal jen z obchůzky, která byla hlavním programem. Mnoho let už je slavnost rozdělená na páteční obchůzku a sobotní průvod. Obchůzka spočívá v obcházení sousedů v přátelském duchu s živou muzikou a je specifická v tom, že je zaměřená dovnitř roztocké komunity. Je to tedy událost komorní, složená obvykle z lidí, kteří masopust chystají a jsou jeho součástí od prvních příprav až po úklid. Děláme si to tak trochu za odměnu, protože sobotní událost vnímá mnoho z nás z perspektivy organizátorů, kteří si sice navléknou masku, ale běhají s vysílačkou, půjčují masky, prodávají koláče, nebo kupují buřty, které došly a podobně. Proto je obchůzka pro mnohé z nás podstatnější – neb si ji masopustně užijeme, užijeme si ji ale hlavně pospolu. U každého domu, kde se obchůzka zastaví, se tančí, zpívá a pije na zdraví místnímu hospodáři a hospodyni.

*Tydli fidli bumtarata,
otevřete kmotře vrata!
Maškary k vám přišly, hej,
začal masopustní rej.*

*Napijte se paňmámo s námi z vašich skleniček,
aby vám nesl houf vašich slepiček...*

Takovým hospodářům a hospodyním, kteří nabídnou maškaram tradiční masopustní pochutiny – koblihy koláče, jitrnice, slivovici a jiné dobroty, se za odměnu zazpívá a zatančí. Panimámu protočí v kole medvěď, pantátu vezme do kola nejedna dívka, přáním a vinšováním jim přislibují dobré bydlo, dobrou úrodu

a hodně štěstí a zdraví na další rok. Návštěvu doplňují různé průpovídky a komentáře, které se týkají většinou jídla, blahobytu, plodnosti, úrody, ale také škrkounství, například:

*Ať je šiška nebo bába,
má huba to všechno ráda!*

*Mějte se hezky,
louskejte pecky,
jadýrka mně nechte,
skořápky si snězte!*

Každá návštěva má však do jisté míry pevnou strukturu, tím je velmi divadelní. Troubením a zpěvem ohlašuje masopustní obchůzka již z dálky svůj příchod, aby se mohli hostitelé přichystat. Po cestě si maškary tropí žerty z kolemjdoucích. U nazdobených nebo jinak označených vrat se sejdou maškary, bývají často vpuštěny na dvoreček či zahradu. Obchůzku komentuje a slovem provází většinou královna masopustu. Maškary se s radostí vrhají na domácí dobroty – buchty a koláče, tlačanky a slaniny. Když už není co na talíři, masopustními písňemi roztančí muzikanti všechny okolo. Povinností zůstává, aby si s panímámou zatančil medvěd. O pantátu se děvčata musí předhánět. Pantáta by měl znát svou povinnost – obejít muzikanty a ostatní maškary s dobrým pitím. Vyvrcholením návštěvy je skákání konopiček. Královna vysvětlí domácím jak na to: „Jak vysoko vyskočíte, tak vysoko vám vyroste v nadcházejícím roce len, či konopí, tak dobře se vám bude dařit“. Píseň se opakuje třikrát a při každém „elá hop“ všechny maškary, ale zejména panímáma a pantáta vyskakují, co nejvýš dokážou. Připojuji text písně:

*Za ten len, za ten len za ty konopičky,
aby nám vyrostli, nebyly maličký. Elá HOP!*

Návštěva končí přátelským vinšováním, promluvami a poděkováním, závěrečnou písní na odchod. Naše oblíbená závěrečná průpovídka:

*Vinšujem vám štěstí zdraví,
čtyři chlívky, žádný krávy
a dvě dŕrky v nose,
skončilo se!*

Mezi masky, které by neměly v masopustní obchůzce rozhodně chybět, patří na prvním místě Medvěd s Medvědářem, Žid, Koza, Smrtka, Strápáci, Bába s nůš, Kůň (Klibnu a její drezuru a popravu si necháváme na hlavní sobotní průvod), kominík, aj. V kapitole Masky, maškary a maškaráci se podrobně věnuji některým maskám.

Dřív se chodilo poctivě ke každému domu po trase obchůzky (každý rok v jiné části města), ale stávalo se často, že nám hodně lidí neotvíralo, nebo byli dokonce naštvaní, nebo zkrátka o takovou událost nestáli, a tím se obchůzka značně protáhla. A tak se od toho upustilo. Dnes se chodí jen po domluvených lidech. Abychom nepřišli o nově přistěhovalé, rozhazujeme po trase obchůzky letáčky s výzvou a kontaktem, kdo chce, tak si nás zkrátka najde.

Někteří obyvatelé Roztok vzpomínají na první obchůzky a na to, jak jim setkání pomohlo cítit se v novém městě jako doma. V příspěvku pro radio Wave s názvem „Masopust uspokojuje touhu někam patřit“ uvádí jedna ze spoluorganizátorek Roztockého masopustu Zuzana Šrůmová: „Masopust tu lidem vytváří kořeny. Stává se, že právě masopust lidi do Roztok přivede a pomůže jim tu zakořenit a najít nový domov.“⁹

---

9 http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/masopust-uspokojuje-touhu-nekam-patrit-lidove-slavnosti-ozivuji-prostor-cim-dal-vic--1703249

Páteční obchůzka

Maškary obcházejí po domácnostech. Zleva Kůň: Julča Boráročová, Smrtěčka: Jan Halla, dole Muzička: Martin Sochor, David a Marcel Ramdanovi, Rostoky 2017, foto: Jakub Souček

Dívky v Dolnopovltavském kroji, Josefína Tichá a Borárošovi, Roztoky 2017; foto: JakubSouček

Emeritní královna Jitka Tichá a Szilárd Borároš na koni, Jitka Ramdanová tančí s Medvědem

Muzička, rej maškar, děti z kroužku „Roztoč kolečko“ zpívají a tančí po domácnostech

4.2 Sobotní slavnost

Sobotní průvod maškar je oproti komorní páteční obchůzce otevřený pro kohokoliv. Začíná na nádvoří roztockého zámku rejem maškar, korunovací královny a předáním masopustního práva. Masopustní veselí pokračuje průvodem na náměstí, kde probíhá defilé masek, potom pokračuje polem až na Holý vrch, kde se setkávají masopusty ze tří obcí, aby spojily ruce ve společném kruhovém tanci. Za všechny hříchy, kterých jsme se za uplynulý rok dopustili, každoročně utracíme Klibnu, která po popravě znovu ožije a uteče na večerní zábavu. Takto stručně průběh slavnosti. Na následujících stranách se věnuji detailně každé části slavnosti.

4.2.1 Masopustní občerstvení

Společné jídlo je základ a ke všem svátkům vždy patřilo. Navíc podávané jídlo je smír mezi přírodou a kulturou. Na zámku se mohou maškary oblažit místním (sousedním) únětickým pivem (Únětický pivovar pro příležitost našeho masopustu vaří již několik let masopustní speciál) a domácími koláči, preclíky, polévkami, škvarkovými plackami a jinými dobrotami, které připravují dobrovolníci v přípravném týdnu a pak je prodávají cestou v průvodu v nazdobených kočárcích. Domácí občerstvení vytváří i v tom velkém množství návštěvníků pocit sousedského setkání – tetky vaří pro své přátele a mají radost, že jim chutná.

Martina Krátká: *Starám se o masopustní jídlo, vařím pro masopustní pomocníky a pro prodej občerstvení v sobotu. Peču koláče. V sobotu prodávám, co jsme navařily a napekly. Lidé jsou ochotní pomoci, když je někdo osloví a vidí, že má jejich práce smysl. Také si myslím, že je baví, že dělají pohromadě, že jsou součástí celku. Na masopustu mne nejvíc baví, že se při společné práci potká spousta lidí, poznám se s novými lidmi a intenzivně vidím staré známé. Mám taky pocit, že moje práce je užitečná a má konkrétní, hmatatelné výsledky.*

4.2.2 Půjčování masek

Kdo přijde bez masky, může si ji půjčit z našeho fondu přímo na místě. Zámeček nám pro tyto účely půjčuje místnost infocentra, kde se dají půjčit kostýmy, ale i větší masky. Naším cílem je, aby se lidé nerozdělovali na diváky a účinkující, ale abychom slavili všichni dohromady. Proto je pro nás důležité, aby – pokud je to možné – přišlo co nejvíc lidí v masce. Nebo si ji od nás půjčili, případně si koupili naši škrabošku. Masopustní škrabošky vyrábíme v masopustním přípravném týdnu a výdělek z nich je pro nás dobrou finanční injekcí. Pro návštěvníky zase nabízí rychlé zamaskování se přímo na místě.

Martina Macurová: „Moje úloha je ve fondu najít to, co někde určitě je, ale nikdo už nevíme kde. Obléct kohokoliv do čehokoliv, co si přeje. Proměnit každého návštěvníka naší šatny bez ohledu na jeho věk či představu. A pak vrátit všechny masky, které si oblékne kolem 300 lidí, do 20 banánových krabic a 10 metrů čtverečních.“

4.2.3 Program na zámečku

Na nádvoří zámečku pokračují divadelní, žonglérské a bubenické výstupy každý rok v drobných proměnách, v posledních letech: Žongléři Mix Trix, bubeníci Blabuburo, Divadlo Kvelb, Divadlo Bořivoj, Modrá muzika, Pohřební bratrstvo, Der Šenster Gob trio, které pak pokračují i v průvodu. Program na zámečku vrcholí korunovací královny masopustu, která se každý rok vybírá z řad mladých dívek z blízkého okolí Roztok. Kterákoli dívka se může přihlásit do speciálního masopustního výběrového řízení. Každá z nových královen musí mít svého koně – tedy dva silné mládence do masky Klibny, kteří ji unesou. Tradice Královen je náš vymyšlený zvyk, a proto mu ponechávám samostatnou kapitolu.

4.2.4 Nová tradice Královen masopustu

Idea Královny masopustu vznikla z praktické potřeby řídit průvod a přitom nemuset nosit jen organizátorskou cedulku, reflexní vestu a vysílačku. Dlouhá léta byla Královnou masopustu a řídící osobou v jednom moje maminka Jitka Tichá. Řídící osobou zůstala s pomocí dalších nadále, ale roli krásné a mladé

královny předává každoročně dalším. První pokus zvolit krále nebo královnu masopustu byl v roce 2008, kdy se měli uchazeči dostavit na nádvoří roztockého zámečku. Vybírali jsme nejváženější osobu – doslova jsme vážili uchazeče na staré decimálce. Nejváženějším králem masopustu se stal skutečný král bláznů – člověk z ústavu pro duševně choré. Ironie osudu vzbuzovala smích a rozpaky. Králem se stal tedy alespoň symbolicky, ale přenechat mu velení celého průvodu jsme se neodvážili. Další rok jsme už nechtěli riskovat. Od té doby zasedá masopustní výbor, který si mezi uchazečkami vybírá. Mohou se hlásit pouze dívky bez závazků – svobodné. Prioritou je, aby to byla místní dívka (z Roztok, nebo z okolí), aby přijela na vlastním koni (sežene si dva silné mládence do masky Klibny) a přináší svým mládím a krásou novou naději a energii. Každá královna přednese svou korunovační promluvu k masopustnímu průvodu. Emeritní královna Jitka Tichá s lidmi nacvičí správnou etiku chování – pokyny má napsané na cedulkách, které v průběhu obřadu korunovace vytahuje. Maškary pak provolávají nové královně podle pokynů: „Sláva“, pokloní se královně, nebo tleskají. Starosta města předá královně masopustní právo (které má podobu masopustního žezla), královna nasedá na koně a zahajuje průvod. Někteří začali věřit, že stát se královnou masopustu znamená požehnání. Říká se, že se do roka a do dne nová královna zamiluje, vdá se, nebo počne dítě. Zatím se nám to pokaždé potvrdilo. Zajímavostí je, že nový zvyk korunovat královnu (a ne krále) přebírají i jiné masopusty (například masopust v Sibřině a jiné). Královny v průběhu let:

1997 – 2008: Jitka Tichá
2009: Magdalena (Tichá) Marková
2010: Hanka Fritcherová
2011: Dorota (Tichá) Krátká
2012: Tereza Sléřová
2013: Zuzana Vítková
2014: Mariana Stránská
2015: Zuzana Strnadová
2016: Barbora Sléřová
2017: David Ramdan

Letošní královnou jsme výjimečně korunovali mládence. V tylové sukni s narůžovělými vousy a s lízátkovou korunou vzbuzoval/a královna u některých pohoršení, u jiných pobavení, zejména děti byly genderově zmatené. Divily se,

proč má královna vousy. Převlékání mužů za ženy je přitom zvyk výsostně masopustní.¹⁰

4.2.5 Masopustní právo

Starosta města nové královně každoročně předává masopustní právo a zároveň s ním i vládu nad obcí, dovoluje tím všem maškaram tropit si žerty, dokonce i z osob úředních, veselit se, ze soudku upíjet, naopak zakazuje smutnit a masopustu nedbat. Příkládám starostovu promluvu, kterou napsal jeden z hlavních organizátorů Ondřej Marek.

Starostova promluva (masopust 25. únor 2017)

Velevážená Královno, milé maškary, ctění přítomní,

Rok se s rokem sešel a nastal čas hojnosti, veselí a rozpustilé radosti. Vypukl masopust. Přestože je mojí povinností dbát na pořádek a dobré mravy v naší obci, jsem nesmírně rád, že tato veselá společnost poctila právě naše město svojí návštěvou. V našem životě jsou zvyky a události, které přesahují každodenní běh věcí. Masopust je jednou z nich. Starobylý zvyk mi proto velí přimhouřit svoje úřední oko nad tímto shromážděním a udělit Vám povolení ke konání průvodu a celé masopustní veselice. Na základě práva staršího než je můj úřad, dokonce staršího i než je tato tvrz, uděluji všem maškaram právo:

- po městě volně chodit a z každého si šprýmy tropit, dokonce i z osob úředních*
- zpěvem a veselím každého oblažovat*
- jíst a pít co hrdlo ráčí*
- tancovat a veselit se kde se komu zlíbí.*

Naopak všem se zakazuje:

- smutnit, trápit se a masopustu nedbat,*
- kůrku z chleba žvýkat a soudku si odříkat.*
- Natož se, se sousedem se pro chlup z kozla vadit.*

Protože jste ze svého středu vybrali tu nejvhodnější maškaru za královnu. Předávám jí toto právo jako symbol její vlády nad tímto městem, která potrvá právě do dnešní půlnoci. Ať je odznakem pro výše zmíněná udělená privilegia,

---

¹⁰ Známé jsou například „komické svatby“ kdy jde muž za nevěstu a holka za ženicha. Letošních Sedm smrtí byli kluci i holky převlečené za nevěsty. Matka masopustu „Caprda“ je muž. Bába s nůsí nese dědka na zádech, ale je to žena převlečená za dědka, atd...

kdo jej nebude ctít ani po výstraže respektovat může být tímto právem úředně praštěn. Nyní prosím všechny maškary, aby ukázaly, jak umí svého práva naplno využít. Ať žije masopust!

Dnes to bereme jako hru, ale když nahlédneme hlouběji do historie, bylo udělení masopustního práva důležitou součástí obřadu hlavně z toho důvodu, že nebylo samozřejmostí, že maškary povolení dostanou. Jak píše Eva Dolejšová Valachová ve svém článku o masopustu, jsou současné masopustní oslavy až dětsky nevinné, dobromyslné a laskavé. Dřív totiž masopustní oslavy opravdu obracely pravidla naruby, úřady měly důvod se obávat narušení řádu a chodu města. Masopust dával průchod nejružnějším výtržnostem, urážkám a násilí v reakci na zvyklosti tehdejší společnosti, a proto bylo nutné, aby o udělení práva rozhodoval úřad.

Postupem času se udělování práva proměnilo z čisté oficiality na rituál, spojený s legrací, připomínající, že stále existuje v naší obci jistý řád, který se v masopustní den chystáme „porušit“.¹¹ Samozřejmě ne zcela a vlastně jen tak naoko, protože dnešní způsob slavení zásadním způsobem fungování města neohrozí.¹²

4.2.6 Co se děje během průvodu

Ze zámku putuje průvod na náměstí. Každý, kdo chce vyjít ze zámku a pokračovat průvodem, by měl Opicím zaplatit „dobrovolné výstupné“ jako příspěvek na masopust. Ctíme tady pravidla masopustního převráceného řádu – tedy neplatí se vstupné, ale výstupné. Je to moje nejneoblíbenější činnost, ale potřebujeme ji. V čele průvodu jede královna na Klibně (občas i královna musí jít po svých, aby se Klibna dočista neunavila a nezdechla). Mezi prvními jdou také Ometačky s košťaty, které společně s organizátory a řediteli dopravy koordinují průvod. S Ometačkami jdou bubeníci *Blabuburo*, pokračují velké masky (Bakus, Půst, Smrt, Čáp, Turek, a další) a následuje více či méně organizovaně neorganizovaný zbytek proložený různými dalšími kapelami (Modrá muzika, Pohřební bratrstvo, Der Šenster Gob trio). Každoročně jdou v průvodu místní spolky bubeníků, žonglérů, chůdařů a jiných skupin, kterých se utváří čím dál tím

11 Během masopustu se obracejí pravidla naruby; běžná hierarchická struktura společnosti se ruší – více v kapitole Rituál a 7.1 Rituál přechodu a liminalita.

12 Zdroj: <http://www.zivetradice.cz/2017/02/lidovy-masopust-v-prubehu-staleti.html>

víc. Kdokoliv může přijít s čímkoliv, a tak vznikají nezávislá improvizovaná uskupení tanečnic, muzikantů nebo skupinových masek. Často jsme zvali divadlo Kvelb, nebo Mimotaurus, párkrát k nám zavítalo oblíbené bubenické uskupení Tamtam orchestra, ale dnes už převažuje produkce z vlastních řad. Děje se také to, že lidé sami přijdou s hudebním nástrojem a přidají se k nějaké kapele. Během průvodu mě baví pozorovat masky, které se umí po svém zabavit a přichází s vlastní kreativní invencí.

4.2.7 Defilé masek na náměstí a divadelní zastávky

Průvod se zastaví na náměstí v Roztokách, kde probíhá defilé masek, představování jednotlivých důležitých figur masopustu. Často zde probíhá drezura Klibny, kdy se ukáže, že je to zvíře inteligentní a umí nejen klaunský kousek. Umí tančit, pochodovat, počítat a dokonce kadt sladké kobližky, ze kterých mají radost hlavně děti. Královna masopustu opět nasedá na svého koně a za zvuku fanfár a gejíru konfet průvod pokračuje. Královna kolem sebe hází zlaté čokoládové mince, neboť je to vladařka štedrá a dobrosrdečná. Zastávky jsou každý rok proměnné. Ráda vzpomínám na některá pouliční divadla – na příklad ochotnické Divadlo Na Kocourkách, které hrávalo před Holým vrchem povedený kousek – mlýn, který mlel staré báby na mladé holky. S určitým rizikem si to mohli vyzkoušet i diváci... Nebo vzpomínám na budějovické divadlo Kvelb a jejich řeznický pult – vybraný divák si mohl lehnout na řeznický pult, byl přehozen bílým prostěradlem a následně pitván. Řezníci si na to vzali obrovský nůž a sekáčky na maso. Po obecenstvu házeli vnitřnosti a stříkala krev. Přes jistou morbidnost výstupu se diváci dobře bavili. Letos přijelo divadlo Kvelb s tankem. Tank vystřeloval konfety, nevkusný růžový králík rozdával lidem lásku (objímal je), velitel pískal na píšťalku a ostatní páskou zabírali území a říkali lidem, kam směřjí a kam nesmějí chodit, co směřjí a nesmějí dělat.

4.2.8 Z boje do tance na magickém Holém vrchu

Průvod potom putuje přes náměstí, úvozem přes pole až k Holému vrchu.¹³ K magickému místu, kde se setkají průvody ze tří obcí: z Roztok, Únětic a Suchdola. Střet průvodů je monumentální, působí jako zahájení bitvy. Všechny maškary se totiž vyřadí do jednoho špalíru v čele s Královnou a oba průvody (Roztočtí z jedné a Únětičtí a Suchdolští z druhé strany) se rozeběhnou proti sobě. Když je sníh, střílíme po sobě sněhové koule, není však vítězů ani poražených, protože následuje „sbratření sousedů“. Také tradiční soupeření roztockého, suchdolského a únětického medvěda přechází z boje do tance. Symbol přátelství dovrší kolový tanec. Společnými silami roztančíme všechny maškary v jednom velkém kruhu. Někdy vznikne kruh v kruhu a točí se na druhou stranu. Tento moment bývá alespoň pro mě nejmagičtější chvílí celé události. Je nádherné dívat se na to množství lidí držících se v jednom kruhu. Je to jednoduché a funguje to. Je to zhmotnělá sounáležitost.

Když se dotančí, královnina Klibna se zde rituálně obětuje – proběhne poprava tlakovou vlnou. Maškary dostanou papírový pytlík, který nafouknou a na signál hromadně prasknou. Klibna klesne k zemi. Symbolicky se porcuje na jednotlivé části, a ty se darují tam, kde je potřeba. Pro každý rok všechny obce sepisují satirickou promluvu, která si „bere do huby“ všechny politické prohřešky a kolapsy, kterých se obce a jejich pohlavárové dopustili. Vidím tady paralelu k pamfletům při basilejské Fasnacht, které tematizují politické a společenské dění.¹⁴ V tomto smyslu je poprava Klibny a její rozdělení důležitým momentem, kdy se otevřeně mluví o veřejných otázkách, které zaslechne hodně lidí. Pro společenství je to očistný rituál, kdy se zbavujeme všeho starého a v obci nechtěného – v podobě Klibny necháváme umřít všechny své hříchy. S jejím znovuzrozením symbolicky dáváme šanci všemu novému, dobrému a nadějnému.¹⁵

---

13 V prostoru nad Holým vrchem, na rozhraní roztockého, únětického a žalovského katastru, byly zhruba před 120 lety dr. Čeňkem Rýznerem nalezeny desítky koster z období 1. poloviny 2. tisíciletí před naším letopočtem a nálezy pozůstatků jejich kultury, později označené jako kultura únětická. Již tehdy tudy vedly staré obchodní stezky, jimiž proudil směnný obchod. Do prostoru budoucích středních Čech se dovážel jantar, zlato a zvláště měď, potřebná pro výrobu bronzových nástrojů. Zdroj: <http://www.roztoky.cz/holy-vrch>

14 Více naleznete v knize Olgy V. Cieslarové „Fasnacht, v Basileji karneval?“

15 Může nám být zřejmý odkaz na Kristovo zmrtvých vstání o Veliké noci. Poprava klibny vymezuje celé období půstu až do Kristova vskříšení.

Připojuji letošní promluvu k dvacátému výročí masopustu, kterou sepsali zástupci tří obcí, konečnou podobu editoval Ondřej Marek.

Promluva k popravě Klibny

Velevážené maškary, velevážení maškaráci, buď sláva dnešnímu dni, kdy se na tomto starobylém místě, potkávají naše masopustní průvody. Zde se dotýkají hranice všech našich tří obcí, zde již roky o masopustu dupeme po úrodné zemi, aby na jaře ze sebe vydala vše dobré a zlé bylo z toto světa zadupáno. A i letos na tomto místě budou učiněny důležité činy a vedeny významné řeči. Je v našich krajích zvykem, že masopust pro zachování hojnosti, veselí a všeho dobrého káže, učinit nevyhnutelný a hrozný čin. Je třeba za nás za všechny utratit, tu nejlepší maškaru, aby její krása, veselost i síla byla pro všechny zachována po celý dlouhý spořádaný rok. Byl sice podán vážný návrh, aby byla letos místo Klibny utracena maškara Tureckého uprchlíka, ale k vašemu překvapení byla i letos pro tuto masopustní službu zvolena Klibna.

- *Silné levé přední kopyto Klibnino je určeno Suchdolským, aby jim pomohlo při kopání splaškové kanalizace na Budovci a Horním Sedlci.*
- *Klibnimu krkovicí dáváme všem krkounům, škůdcům a udavačům, kteří věcem obecním škodí. Kobylí trus věnujeme na záhonky na suchdolskou komunitní zahradu, aby špenát a cukety dobře rostly.*
- *Klibnimu hřívu dáváme všem místním živnostníkům a podnikatelům, aby si měli co rvát při provozování Babišovy Elektronické evidence tržeb.*
- *Klibnin šedý zákal chceme věnovat občanům roztockým, aby jim zrak lehce zakalil a obludné a pro město zbytečné Vědecko-technické parky se tak skryly před jeho zrakem.*
- *Únětickým školákům přináleží Klibnim úsměv, se kterým mohou do své staronové školy hrdě kráčet. Žalovským dětem, které si již těší na novou školu, která bude sousedit s vědecko-technickými obludami, věnujeme Klibnin pevný postoj, který přijde do základů této školy, protože se ji chystáme na bývalé skládce budovat.*
- *Klibninu tvrdou lebku pak odkazujeme všem, kteří z rozmaru či povinnosti roztockou serpentinou projíždějí, aby jim padající kamení nic nemohlo učinit.*

- *Klibnina moudrost tento rok nechť přísluší všem našim občanům, kteří budou volit nového prezidenta, a tím jim dáváme možnost napravit svoji nezdařenou volbu minulou.*
- *Vše, co z Klibny zbyde, libové i prorostlejší, věnujeme lidu obecnému, aby v roce následujícím vše, co na něj čeká a co si naplánoval, ve zdraví přežil a aby to k dobrému posloužilo.*

Naštěstí jako každý rok se Klibna probouzí k životu a utíká do hospody, kde pokračují oslavy s taneční zábavou až do rána.

4.2.9 Večerní zábava

Masopustní veselí vrcholí při večerní zábavě, která se snaží přiblížit klasické vesnické tancovače, nechybí masopustní zabijačkové občerstvení, tombola, aj. Letošní rok jsme slavili dvacáté výročí masopustu a při té příležitosti jsme si vypůjčili největší stan, jaký je možné v Čechách sehnat. Šapitó sedmé generace cirkusácké rodiny Berousků vytvořilo příjemné zázemí pro víc než tisíc hostů na večerní zábavě. Nezní to tak, ale bylo to vlastně krizové řešení, protože jsme přišli o zázemí v Únětickém „Kravíně“, kde se každoročně končilo.¹⁶

Zábava je podobně jako průvod doprovázena výstupy místních spolků – vzpomínám nejraději na předtančení, kterých jsem se každoročně účastnila. Například na Labutí jezero, či parodii na Chicago (tančila místní smetánka).

Letos jsem si užila přípravu představení Divé zvěře. Maskovaná cvičená zvěř v cirkusovém šapitó od Berousků vyzněla obzvlášť vesele. S velkou časovou tísní se nám během jedné společné zkoušky (na které si náš principál z Maďarska Szilárd málem vyšvihl oko bičem), podařilo vytvořit několik na sebe navazujících komických čísel. S Adamem jsme museli vše detailně připravit v předstihu – včetně kostýmů a rekvizit. Jednotlivá čísla byla provázena principálem, který mluvil česko - maďarsky a práskal bičem, uvedl cvičenou kozu (Mladici Miladu), která ale zrovna odmítala chytat kruhy a na protest si lehala na zem, dokud jí kruhy nesebraly žonglující opice. Svým výstupem pokračovala medvědice Máša (jako stejnojmenná medvědice z produkce Berouskových), která balancovala na rola-bola, jezdila na koloběžce a na závěr ukázala svůj um na jednokolce. Dva levharti se proměnili ze šelem do tanečníků. Na závěr nechyběla trocha erotiky:

---

¹⁶ Únětický Kravín byl alternativní prostor – příležitostná hospoda, kterou byli dlouholetí nájemci nuceni opustit.

Všichni jsme přinesli vanu, ve které se skrývala roztodivná Mořská panna. Ta zamávala ploutví, sundala si podprsenku a odhalila vystřelovací molitanová prsa.

Výstupy mají punc sousedského ochotnického vystoupení a důležitější než co se odehrává je, kdo vystupuje. Často sousedi pro sousedy z čiré radosti. Diváci jsou sdílní, radostní, chtějí se bavit. Moje sestra Alžběta Tichá letos přijela se svými spolužáky akrobaty z cirkusové školy v Rotterdamu. Mohli jsme spatřit Alžbětu na laně, její spolužačku v akrobatickém kruhu, další na hrazdě, žongléra se třemi diaboly, akrobata, který předváděl stojky a přemety. Studenti byli mile překvapeni velkým pozitivním ohlasem publika.

Alžběta Tichá: *Pro mě bylo letos jiné, že jsem viděla průvod jako pozorovatel a neúčastnila jsem se příprav. Přípravy mi hodně chyběly, mně osobně pomáhá být v jádru věci, potkat se s lidmi i s tím stresem, to k tomu tak nějak patří. Na druhou stranu jsem si užila přípravu se spolužáky, kdy jsme chystali představení ve volných chvílích o přestávkách a pak tu radost z představení, protože ho diváci skvěle přijali. Už jsem to věděla předtím, ale moc jsem to nevnímala – celková atmosféra masopustu je taková, že se lidé chtějí bavit a přichází s velikou podporou a radostí. Už jenom to, kolik lidí tam spontánně tančí... Je to okruh lidí, kteří vytvoří takovou energii, že se tam člověk cítí jako doma. Máš pocit, že si můžeš dovolit cokoli a nikdo tě nesoudí. Krom Roztockých tvoří atmosféru všichni ti přátelé, co každý rok přivedou nové kamarády a ti si společnou zkušenost předají.*

Myslím, že je důležité, že se během večerní zábavy zachovává mísení profesionální kultury s amatérskou, navíc není tak snadné odlišit, kde začíná a končí jedna nebo druhá. Propojuje se to v nás. Večer provází naše oblíbené kapely, mezi plejádou zmíním alespoň ty, které se za námi vrací: Magnum jazz bigband, Trombenik, Der Šenster Gob, Tygroo, aj.

Večerní masopustní zábava má svůj dress code: **„Dolnopovltavský kroj“**.

Název chce určit polohu Roztok – Dolnopovltaví. Původní plán byl, že se každý rok ušije část kroje. Začalo se šátky pro dívky a vázankami pro chlapce s makovými motivy. Další rok se šily skládané sukně a u těch zůstalo. Snad se nám opět podaří navázat a doplnit kroj o další části.

Jitka Tichá: Dolnopovltavský kroj vznikl z touhy se nějak odlišovat. Abychom měli něco svého vlastního, v čem bychom mohli chodit na slavnosti, co by nás charakterizovalo a odlišovalo od ostatních. Kroje tak fungují. V Peru se odlišují kroje velikostí klobouků – každá vesnice má svůj typický oděv, kterým se liší od těch ostatních. Na Moravě se liší různé délky sukně - čím bohatší kraj, tím kratší a objemnější sukně. Ideu kroje jsme vymysleli s Vladimírem Vytiskou.¹⁷ Přemýšleli jsme nad tím, co by na krojích mělo být za symboly a tenkrát Vladimír říkal, že tam musí být mák. Mezi Rostokami a Úněticemi je velké množství makových polí. To nás odlišuje od celé Evropy – pěstování máku je jinak všude zakázáno.

---

17 Vladimír Vytiska je únětický starosta, muzikant a člen divadla Sklep.

Holý vrch

Sova a Turek na roztockém poli 2009; foto Josef Mirovský

Smrt společně s ostatními v kruhovém tanci na Holém vrchu 2009; foto Josef Mirovský

Emeritní královna Jitka Tichá (královna mezi lety 1997 - 2008), Královna Hanka a Magdaléna Rostoky 2014; foto Lucie Šarkadyová

Královna David Ramdan zahajuje bitvu, Holý vrch 2017; foto Tomáš Šipka

5 Masky, maškary a maškaráci

5.1. O původu masky

„**Maska** (z franc. *masque*, snad z arab. *maskara*, šašek) je kulturní předmět, jímž si člověk maskuje či zakrývá obličej nebo jeho část. Maska tak zakrývá totožnost svého nositele a zpravidla předstírá nebo propůjčuje nějakou jinou. Vyskytuje se prakticky ve všech známých kulturách a slouží k velmi rozmanitým účelům. Patrně nejstarší jsou masky rituální a pohřební, později divadelní, plesové a karnevalové.“¹⁸

Maska se svým původem váže na rituál a je s ním spjata. „Nejstarší zachované masky sloužily k zakrytí obličeje mrtvého člověka. O smyslu tohoto obyčeje, který zachovávali ještě staří Egypťané, existují různé hypotézy. Podle jedněch měla maska zakrýt rozklad těla a zachovat zemřelému slavnostní vzhled. Podle jiných ho měla chránit před démony, připodobnit jeho předkům a podobně. Ve starém Římě se voskové masky předků (*persona*) zavěšovaly v domě jako ochrana před démony. Stopou pohřebních masek je posmrtná maska.“¹⁹ Divadelní masky nalezneme například v řeckém a římském divadle, či v italské improvizované komedii del arte, kde se hojně využívaly masky charakterové. Příklady maskování však nalezneme ve všech etapách, napříč divadelní historií.

Pokud se ptáme po původu masek, uděláme dobře, když se podíváme na zacházení s maskou některých přírodních národů. Při rešerši ke skupinové masce šamanů a modrých jelenů, které jsme tvořili s Adamem Krátkým a Fortunou Hernandez pro masopust 2016, (více v kapitole skupinové masky), jsem narazila na obrázky mexických indiánů, kteří využívali jeleních kůží a parohů, aby zmátli zvířata při lovu. Maska jelena tak dovolila lovcovi přiblížit se velmi blízko ke stádu – pach kůže mohl zakrýt pach indiána. V tomto pojetí bychom mohli původ masky považovat za ryze účelový a nerituální, protože lovec musel použít masku, chtěl-li se nepozorovaně přiblížit k lovené zvěři, jak píše antropolog Vít Erban. Později však lovcům masku využívaly také rituálně – k naklonění si přírodních sil.²⁰

---

18 HRDÝ a kol., "Sociální a kulturní antropologie." Heslo Maska (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Maska>)

19 tamtéž

20 Většina badatelů se shoduje na tezi, že divadlo vzniklo z podobných kultických projevů. Z obřadů a rituálů. Píše o tom například Oscar G. Brockett v Dějinách divadla.

Podle Víta Erbana je v etymologickém základu pravděpodobně arabské sloveso *maskh* (proměnit se ve zvíře, příšeru či blázna) a podstatné jméno *maskharah* ve významu „šašek“, „klaun“ nebo „komik“.²¹

Larva – je latinský výraz pro masku, která zakrývá celou tvář. Tento pojem je výrazem pro ducha zemřelého, ale také pro strašidlo. „Maska je nejen metaforou společenské přetvářky, ale je také výrazem čehosi hrozivé, proradného, zákeřného. Tato démonická a až ďábelská povaha masky má svůj původ ve starolatinšském *Larua*, později *larva*, který znamenal posmrtnou masku, ale také ducha zemřelého a přeneseně též strašidlo.“²² Pojem **persona** označuje divadelní masku, či roli. **Maškara** je označení, které se vztahuje na celou postavu v přestrojení, kromě vlastní masky zahrnuje také kostým.

5.2 Masky, maškary a maškaráci v našem průvodu

V našem průvodu můžete vidět **masky lidské** – parodující lidské vlastnosti, nebo nějaké společenské téma (Baba s nůši, tetky, dědkové, Ženich s Nevěstou, Turek, Policajt, Kominík, Fotograf aj.) **Masky zvířecí**: Kůň, Klibna, Medvěd, Čáp, Koza, Osel, Opice, Jeleni aj. Tyto odkazují k hojnosti a symbolizují většinou mužskou plodivou sílu. Mají přinášet bohatou úrodu a zdraví dobytka. Zvířecí masky obvykle nemluví, vydávají všelijaké skřeky. **Masky démonické** – nejrůznější podoby Smrti, Půst, Bakus, Čert aj. Podle Staňkové a Barana to jsou duchové, opatrující společenství a majetek. Představují většinou duše zemřelých – člověku nejbližší představa nadpřirozených bytostí. „Démoni jsou v náboženských představách zosobněním zla.“²³ V průvodu jdou proto, abychom si udrželi jejich přízeň. **Masky šašků** – šašci, blázni, střapáci a židi, jsou naopak postavy komické. Ale daly by se také vnímat jako masky mrtvých předků, kteří o masopustu přicházejí, aby si zatančili se svými potomky. Alespoň podle Staňkové a Barana jsou to postavy starců a židů. Vedle magických tradičních masek jdou v průvodu také **masky zcela podléhající fantazii tvůrců**. Většinou odkazují na současná témata a problémy. Jako příklad uvedu alespoň některé z nich: Skládka Úholičky (skupinka Úholičských, ověšených odpadky), Kartonová televize, pán Zelenina (pán s kvěťákem na hlavě a okurkou mezi nohama), Řidiči

21 ERBAN, Vít; *Maska a tvář*, Malá skála 2010, s. 94

22 tamtéž, s. 99

23 STAŇKOVÁ, J., BARAN, L., *Masky démoni šaškové*, Theo 1998, s. 26

dopravy (s dopravním kuželem na hlavě), Tank, skupina eskymáků, roboti, piráti a jiné postavičky moderní společnosti. Nyní se budu podrobněji věnovat některým maskám, které jsou pro náš průvod takové „vlajkové lodě“.

Bába s nůši

Nůše má proražené dno a člověk si do ní vleze jakožto dědek, kterého „nese“ hadrová baba. Iluzi vytvoří sukňe, která skryje proražené dno a bábinu ruce, které objímají nůši. Za dědka se často převléká žena – u nás nejčastěji Martina Moravcová.

Martina Moravcová: *Moje oblíbená klasika je Baba-dědek s nůši. Bavím se tou dvojí genderovou perspektivou, feministickým podtónem i tím, jak se můžou tyhle složky hádat a člověk to sám zosobňuje. Kromě toho je fakt pěkná a ráda se jí propůjčím, aby ji ostatní zase viděli. Měním jen trochu vlastní dodatečné oblečení a typ vousu, podle nálady.*

Ženich s nevěstou

Tato dvojice patří mezi tradiční masky. V masopustním období se často pořádaly svatby, protože se musely konat mimo sezonu žní a sklizní. V masce Nevěsty chodil muž a v Ženichovi žena. Tato dvojice symbolizuje začátek něčeho nového, naději do budoucnosti. V našem průvodu můžete ženicha s nevěstou najít připevněné k vozíčku, ve kterém se vozí pivo na prodej, když mají maškary cestou v průvodu žízeň. Cedule „pivní láska“ vše vysvětluje.

Turek

Turek je naše největší maska. Turek je jako jiné velké masky (Půst, Smrt, Bakus aj.) kašírovaná maska připevněná na vysoké bambusové konstrukci. Má nám připomínat vojnu a těžké časy válek.

Půst

Chodí ve trojici doprovázen Smrtí a Bakusem. Je to také jedna z našich největších masek na bambusové konstrukci. V hubě má kostru ryby – je na smrt vybledlý až namodralý a připomíná příchod čtyřicetidenního půstu.

Bakus

(nebo také Masopust) je římský bůh vína a nespoutaného veselí. Původně v Řecku byl jakožto Dionýsos bohem divadla, úrody a plodnosti. Symbolizuje opak půstu – obžerství, opilství. V některých průvodech se koná poprava Bakuse (zapálením a shozením do vody). Podobně jako při popravě Klibny dochází k rituálnímu obětování Bakuse a k jeho znovuzrození. V našem podání Bakus pouze jde v průvodu v doprovodu Smrti a Půstu a žere nekonečný řetěz buřtů.

Smrt

Smrt je mezi maškarami přítomná jako určité memento. Motiv smrti nám připomíná naši konečnost. V našem průvodu chodí hned několik Smrtí. Při obchůzce je nejvýraznější malá Smrtička na klacku, která připomíná nevěstu s věnečkem na hlavě v rubáši. V průvodu kráčí velká Smrt z ohýbaného bambusu, houpe se jí v hlavě červ. Únětičtí mají také svou Smrt. Letos jsem pro masopust vyrobila Sedm Smrtí na chůdách (rozepisují se o nich v kapitole skupinové masky). Kromě mnoha masek Smrti, které v našem průvodu chodí, je přítomné samotné téma smrti – prostupuje celým masopustem. To, co nám zůstalo z historie a v podtextu souvisí s předkřesťanským slavením konce zimy, ale také s příchodem nového roku. Obřady a slavnosti jsou vlastně reflexí existence – oslavují život, příchod jara. Aby se mohlo něco nového narodit, musí něco zemřít. Různé způsoby vymytání a vyhánění zimy jsou známé ve všech kulturách...

*„Smrt, smrt ukrutná,
kyselice nechutná,
kyselicu sníme
a smrt utopíme!“*

V Čechách se stále udržela tradice vynášení Morany. Morana – Smrt vyrobená ze všeho mrtvého z předešlého roku (prázdné ulity, skořápky, sláma, suchá tráva) se na smrtnou neděli zapálí a shodí do řeky. Letos se v Roztokách také vynášela Morana – děti z folklorního kroužku *Roztoč kolečko* pod vedením Anežky Konečné a Pavly Neuhoferové.

*„Smrt plave po vodě,
nový léto k nám jede,
budte báby veselý,
že jsme vám smrt odnesly!“*

Markéta Luskačová: *Masopust už končil a odcházelo se z Holého vrchu do Únětic a přede mnou šla únětická smrtka, která je nádherná. Představovala jsem si, že by bylo krásné ji vyfotografovat při západu slunce, jak kráčí na Holém vrchu. Byla jsem za ní asi metr a půl a volala jsem na ni: „**Smrtko, počkej na mě!**“ Ale ona si to metelila a v určitý chvíli na mě zavolala: „**Já si počkám na každého, ale kdy já sama chci.**“ Šli jsme polem, kde byl hluboký sníh, tak jsem si myslela, že seskočím do úvozu a že ji předběhnu a uvidím, jak bude scházet dolů. Tak jsem skočila do úvozu a strašlivě jsem se natáhla, natrhla jsem si čéšku a zřídila jsem se hrozivě. Dodnes chodím na rehabilitace ve věci fotografování únětické smrtky.²⁴*

Žid

Žid je moje oblíbená masopustní figura. Chodí v klobouku s kohoutími křídly a bažantími péry, má dlouhý červený nos a střapatý dlouhý kabát. Nosí háčkovanou nebo látkovou kuklu k zakrytí obličeje. Našla jsem několik zmínek, že chodívá s pytlem. Náš žid chodí ověšený různým pochybným zbožím – cetkami, rozbitými věcmi, které vnucuje za peníze ostatním maškaram. Rád smlouvá a osočuje ostatní, že mu něco ukradli. Chodí hlavně při obchůzce, ověšen zvonci – cinkot zvonců vyhání zlé duchy. Pravděpodobně také patří ke kultu mrtvých předků. Jak uvádí Staňková a Baran, jsou zakuklení židé v etymologické přesmyčce vlastně dziadové²⁵ – dědové – předci.

Koza

Koza je maska komická. Trká, kope, ožírá maškary a hlavně děti, občas dokonce žongluje, případně dělá jiné povedené kousky. V Koze chodí většinou mladá dívka, nese ji zavěšenou na zádech. Jako většina zvířecích maškar i Koza a Kozel

²⁴ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/313295350020006/>, minutáž 20:31

²⁵ V Polsku chodili několikrát do roka obchůzky dziadové – duchové. Plinili úlohu ochránců domu, před působením démonických sil, jak píše Staňková a Baran.

jsou symbolem plodnosti. Oproti Koze má Kozel negativní konotace – bývá spojován s postavou ďábla.

Milada Boráros: *Stát se součástí Roztockého Masopustu je příležitostí vstoupit do jakéhosi lehce magického, závratného transu podivuhodného procesu převtělení se, když člověk v masce na chvíli ztratí svou tvář i své zábrany a s radostí se nechá prostoupit působením té podivné figury, která jej pohltila... Já se tak každým rokem s nadšením proměňuju v Mladici na koze. Koza je drzá a rozverná, dovolí si vše, co ji napadne a Mladice z výšky kozího hřbetu rozšafně koketuje s kýmkoli, kdo jí přijde do cesty. Je to stav pospolitosti, veselí a inspirace, zážitek je trochu mrazivý a zároveň očištný, alespoň jednou do roka každému rozhodně ku prospěchu! Není divu, že jsme myšlenku obnovení masopustu s sebou odvezli i do našeho nového domova v Maďarsku, kde nám už po léta pomáhá zahnat zimu a rozjasnit tváře našich sousedů...²⁶*

Medvěd

Kult medvěda můžeme nalézt v mnoha zemích – je rozšířen po celé Evropě i v Asii. Medvěd spí přes zimu tvrdým spánkem. Podle slovenského folkloru se probouzí v lednu okolo 25. Je to období, kdy se prodlužuje den a medvěd se chce přesvědčit, jestli dosud panuje vláda zimy. Shledá-li, že zima dosud trvá, převrátí se na druhý bok a spí dál. Probuzením medvěda se budí také předkové, kteří přicházejí na zem navštívit živé a konají občůzky po známých místech mezi svými potomky.²⁷

Podle více zdrojů je medvěd symbolem síly a plodnosti. Podle srbského obyčeje, který se dosud udržuje a kde medvěd zastupuje zemřelé předky, se věří, že žena může počít dítě s medvědem a naopak medvědice mládě s člověkem. Ještě v 60. - 70. letech chodil prý v Bulharsku opravdový živý medvěd s medvědářem. Mnohé příklady průvodů s medvědem nalezneme i v Čechách a podle etnologů platí zobecnění, že zvířecí maskary symbolizují mužskou plodivou sílu.²⁸

U nás je Medvěd jednou z nejdůležitějších maškar masopustu. O občůzce tancuje s hospodyněmi, o sobotní slavnosti se na Holém vrchu setkávají Medvědi

---

26 Mladice Milada coby koza na zkoušce Krocení divé zvěře přišlápla Szilárdovi bič a on si málem vyšvihl oko...

27 STAŇKOVÁ, J., BARAN, L., Masky démoni šaškové, Theo 1998, s. 24

28 tamtéž, s. 30

ze tří obcí, aby poměřili své síly. Medvěd je často doprovázen Medvědářem – zástupcem moci a síly lidí. Tvoří spolu tradiční masopustní dvojici. Medvědář vede Medvěda na provaze, ukazuje tím, že člověk stále ještě drží přírodu na uzdě, že má vše pod kontrolou. Na Holém vrchu kontrolu odkládá, sundává Medvědovi provaz, aby se mohl pustit do boje se sousedními Medvědy – suchdolský, únětický a roztocký Medvěd se pustí do boje. Úkolem je položit druhého na lopatky. Boj však končí smířlivým tancem. Medvědi tak roztančí ostatní maškary do velkého kruhového tance. Pro dvacáté výročí našeho masopustu jsme si přivezli z anglické stáží v Hebden Bridge Ledního medvěda, který nad všemi zvítězil svou velikostí. Byl to podle Únětických nerovný boj.

Klibna

„Ve východních Čechách říkají koni (kobyly) chlipná. Z názvu chlipná snad mohlo vzniknouti (jak v Jihočesku říkají) chlibna a odtud klibna.“²⁹ „Je nejtypičtější českou zvířecí maškarou a má několik podob, bývá dvounohá nebo čtyřnohá a má řadu názvů, jako klibna, brůna, lucka, šimla, kobylica, kobyla.“³⁰ Podobně jako medvěd odkazuje k symbolice plodnosti.³¹

Naše Klibna je jedna z nejkrásnějších masek, kterou vyrobili naši maďarští přátelé a výtvarníci Szilárd a Milada Borárosovi.³² Základ masky tvoří žebřík, přes který je přehozená bílá látka jako tělo, hlavu má kaširovanou papírem a kusy látek. U nás Klibna figuruje hned na několika místech během průvodu. Dalo by se říct, že Klibna provází celým masopustním dnem. Je přítomná ve všech důležitých okamžicích – Královna má za úkol najít si svého koně – přemlouvá dva hochy, aby ji nesli na svých ramenou – to je úkol nelehký, neb nejen že jít v Klibně je opravdu náročný fyzický výkon, ještě navíc mají nosiči pod látkou malý výhled. Přední nohy alespoň něco vidí, ale Klibniny zadní nohy vidí pouze pozadí kolegy před sebou. Odměnou snad těmto obětvům může být leda

---

29 <http://www.nulk.cz/ek-obsah/veselechvile/sv2/html/kniha/texty/0064-0064.htm>

30 STAŇKOVÁ, J., BARAN, L., Masky démoni šaškové, Theo 1998, s. 30

31 Baran píše o příkladech symbolického „oplodňování“ mladých holek a děvčat během průvodů.

32 Szilárd Boráros tehdy začínal s divadlem Continuo a společně s Miladou nám pomáhali zakládat roztocký masopust. Teď žijí již mnoho let v maďarské vesnici Hottó, kde podle roztockého vzoru také obnovili tradici masopustů. V Hottó jsme s Adamem Krátkým byli na stáži v roce 2014. Tam také vznikla ve spolupráci se Szilárdem a Miladou naše loutková pohádka „Momo“. Udržujeme vzájemné přátelství a inspiraci, letos jsme dokonce v rámci masopustních příprav vedli společnou dílnu pro děti roztocké školy.

symbolická námluva s Královnou, nicméně stále jsou tu kandidáti dva, na jednu Královnu. Důležitým okamžikem je rituál obětování Klibny, o kterém už byla řeč. Klibna prochází několika transformacemi – obětováním, smrtí, znovuzrozením a útekem na zábavu a tím obsáhne symboliku přírodních i životních cyklů.

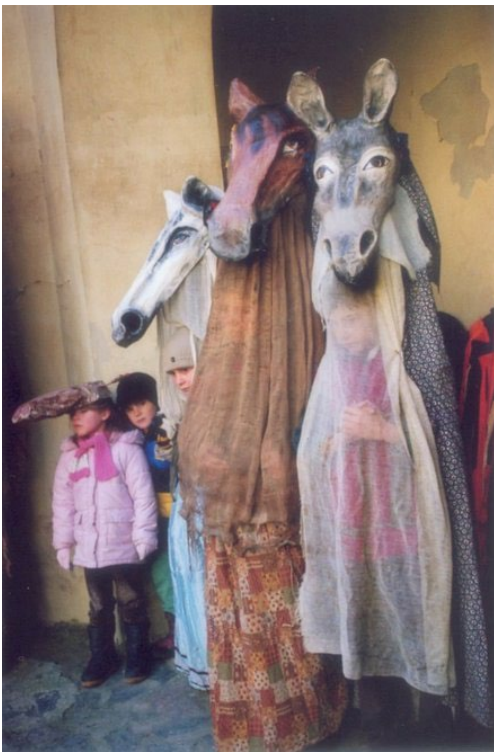
Koza a já jako Slepice žonglující s vajíčky, Roztoky 2006; foto Milan Bartoš

Královna Jitka Tichá, Koník a Tetka na poli v Roztokách 2006; foto Milan Bartoš

Únětická Smrt, na kterou M. Luskačová volala „Smrtko, počkej na mě!“ A pak spadla do úvozu a zranila se. foto z knihy „O smrti, koních a jiných lidech“ (Kniha zahrnuje fotografie z Roztoc-kého Masopustu od roku 1999 - 2010); foto Markéta Luskačová

Markéta Luskačová; foto Lucie Šarkadyová 2014

„Odpočinek“, v Medvědovi je sbormistr roztockého sboru Local vocal Martin Šmíd, vedle něho jeho žena sopranistka Magdalena Šmídová Turchichová, Roztoky 2017, foto Vít Švajcr

Bakus Terezy Slékové a Velká medvědice, kterou jsme si přivezli ze stáže v Hebden Bridge Roztoky 2017; foto Petr Bonek a Vít Švajcr

Židi: Ondřej Marek a Jarda Sléha na náměstí v Roztokách 2009; foto Josef Mirovský

Půst 2017; foto Vít Švajcr

5.2.1 Skupinové masky

V úvodu této kapitoly se zabývám účinností skupinové masky a dále to ukazují na několika příkladech. Z předchozích let mám vyzkoušené, že v průvodu dobře fungují. Například skupina Opice, které jsem vytvořila před dvěma lety, nečekaně oživila průvod. Člověk se s maskou na hlavě cítí svobodněji. Magie a anonymita při nasazení masky dovolí člověku jednání, které by si za normálních okolností nedovolil. Vše se navíc umocní tím, že je maska zmnožená. Efekt, který vyvolá vysoká maska do výšky, vytvoří skupinová maska do šíře. Vzbuzuje respekt, u dětí dokonce strach.

Olga V. Cieslarová v knize o basilejském karnevalu „Fasnacht“ uvažuje nad skupinovými maskami klik takto: „Skrytí individuality a množství stejných masek zdůrazňuje samotné téma. Nejde o individuální, ale o společenské téma, které je nesené skupinou. Jednotlivec je jaksi odosobněn a vychází vstříc tomu, co je společné. Kdyby měli účastníci odkryté tváře, pozornost by se soustředila na výrazy, na jejich vlastní rysy. Anonymita naopak téma umocňuje.“³³

Skupinová maska umocňuje pocit sounáležitosti s ostatními. Dochází k rozšíření hranic hry a interakce. Herec, neherec, nasadí-li si stejnou masku jako ostatní, snadněji se přizpůsobí tomu, co od něho maska žádá. Ve skupinové masce je snazší jednat, hrát si, blbnout, nacházet kontakt s ostatními maškarami. Skupina se v akcích vzájemně podrží, člověk si nepřipadá jako osamocенý blázen. Navíc se člověk ve skupině víc baví, není ztracený ve velkém množství jiných masek.

Opice

Drzost je opici vlastní a tak naše Opice působily často skandál a výtržnictví – braly lidem čepice, svačinky, lezly na stromy, zkrátka dělaly rozruch všeho druhu. A tak jsem se až zpětně dozvěděla, co jsem to vlastně vytvořila – nečekala jsem, že budou nabízet takové možnosti interakce. Z více publikací jsem se dočetla, že jsou Opice tradičními maškarami v českém masopustu, to pro mě byla novinka.

Adam Krátký: *Když jsem v Opici, baví mě brát lidem cigarety, čepice, štourat se jim v uších. Lézt na kontejnery a vydávat zvířecí skřeky. Baví mě, že můžeš porušit jakékoliv sociální konvence. Devadesát procent lidí to naprosto přijme*

---

33 CIESLAROVÁ, Olga V.; Fasnacht, Brkola 2011, s. 114-115

a vnímá to jako srandu. Je pro mě zajímavé, jestli poznám moment, kdy je hra přestane bavit a kdy je čas se vzdalit.

Ometačky – Původně šlo jen několik dívek s košťaty v červených sukních a s šátky kolem hlavy. Dnes chodí v Ometačkách dav mladých děvčat. Drží se společně s bubeníky v čele průvodu, tančí s košťaty do rytmu samby. Dávají průvodu a všem maškaram řád. Na Holém vrchu šikují maškary do jednoho špalíru (při střetu průvodů) a na závěr roztáčí všechny maškary do jednoho velkého kruhu. Je zajímavé, že se tato maska stala velmi populární, ačkoliv se vlastně jedná pouze o kostým a jednu rekvizitu – koště. Z ohlasů Ometaček ale vím, že si průvod užijí právě proto, že jdou společně. Svým tancem a košťaty vymetávají zlé duchy.

Modří jeleni

Modrý jelen a Modrá laň k nám doputovali z Mexika. Masky vznikly původně pro divadelní projekt „Proměna krajiny“ inspirovaný mexickou legendou o stvoření světa a modrém jelenovi. Projekt vznikl jako komunitní představení, jako setkání v krajině Tichého údolí v Roztokách v dubnu 2015. Hlavní tvůrci projektu byli Fortuna Hernandez a Adam Krátký. Pro Roztocký masopust jsme masky vybavili bambusovou konstrukcí, vyrobili jsme kostýmy a šamanské chrastící hole. Na několika dílnách s uměleckou skupinu „Vyper“³⁴ jsme vytvořili šamanskou svitu jako doprovod Modrým jelenům. Z přírodních materiálů, větví, třásní, rolniček a zvířecích lebek vznikla krásná díla. V průvodu celá svita nepůsobila nepatřičně. Nikdo se nepozastavil nad tím, že jsou Jeleni modří a proč. Nejkrásněji Jeleni a šamani vyzněli na poli. Působili jako bytosti z jiného světa. Improvizovaný rituální tanec na poli přitáhl velkou pozornost (hlavně fotografů).

Sedm smrtí

Na stáži v anglickém Hebden Bridge jsme se s mým mužem Adamem během měsíční přípravy svátku „*Lamplighter*“ naučili chodit na chůdách. Napadlo mě, že by bylo pěkné vytvořit skupinu masek na chůdách, a tak jsme strávili velkou část letošních masopustních příprav výrobou chůd podle anglického modelu. Nebyl to

---

³⁴ Vyper je zkratka pro výtvarné a performativní akce v přírodě. Jedná se o otevřenou uměleckou skupinu, která vznikla z chuti potkávat se s odrostlými dětmi z uměleckého letního tábora i přes rok a něco společně tvořit.

jednoduchý úkol, několikrát jsme museli vše předělávat a nakonec jsme vyrobili vlastní česko-anglickou verzi. Setkávali jsme se s různorodou skupinkou (David a Kuba z Roztok, Adamův bratranec Jarda a dva kamarádi scénografové z Damu: Vendula a Honza) dohromady tedy vzniklo Sedm Smrtí. Učili jsme se chodit na chůdách a každý si vyrobil masku smrti. Inspirovali jsme se mexickými malovanými smrtkami. Chtěli jsme vyrobiť smrti, jaké na masopustu ještě nejsou. Vytvořili jsme takové mrtvé nevěsty, oděné ve smutečně-svatebním oděvu s dlouhými bílými závoji. Přišly na masopust, aby našly ženicha. Pomocné rekvizity pro ulovení zájemce: bílé rukavičky, svatební květina s malými lebčičkami, řehtačka, gumoví červi v kabelce, kostěný snubní prsten (kraví obratel), svatební paraple. Vyvoláváním a všelikým povykem jsme lákali mládence, aby vstoupili ve sňatek s některou z nás. Myslím, že se vám ještě nestalo, že by vás obestoupilo Sedm Smrtí a říkalo: „*Pojď holenku pod halenku*“. Bavila mě převaha klučičích nevěst. Když už některý hoch vypadal, že by se dal zlákat mou krásou (bylo nám trochu vidět do obličeje), vyrukovala jsem na něj s nějakou ze svých klučičích sester – Smrtí, nebo jsem mu nabídla polibek (sklonila jsem se tak, aby mohl políbit jen masku). Nikdo se nechce líbat se smrtí... Naše komické výstupy tak dostávaly vážnější podtext. Magické konotace měl také náš smrtí tanec okolo Klibny na Holém vrchu, těsně před její popravou. Sedm podivných kroužících Smrtí s vlajícími závoji na poli...

Napadá mě tady paralela k rituálu černé a bílé nevěsty. V případě úmrtí člověka, který nenaplnil svůj pozemský úděl (zemřel mladý), je zapotřebí učinit určité generacemi ověřené pohřební praktiky. Když umře nějaký mladý hoch, je naplnění životní cesty alespoň posmrtně zajištěno svatbou, která je součástí pohřební ceremonie. Na pohřeb jsou přizvané dívky jako družičky, nevěsta v bílém a nevěsta v černém s atributem přelomené svíce. Ačkoliv nám tyto praktiky připadají archaické, Jana Karlová uvádí příklad z Nových Sadů z roku 1941 a z Radimi u Jičína z roku 1996.³⁵

---

35 KARLOVÁ, J., Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa, Pavel Mervart 2013, s. 107 – 110

Skupinové masky

Ometačky, defilé masek na náměstí 2017, foto Jan Hromádko

Opice, defilé masek na náměstí 2016, foto Jan Hromádko

Modří Jeleni a šamanská svita Roztoky 2016; foto Vít Švajcr

Bubeníci Blabuburo - kapela, která vznikla z bubenického kroužku při sdružení Roztoč, v pozadí Velká Medvědice, Roztoky 2017; foto Petr Bonek

Návrh k Sedmi Smrtím, já jako Smrt, Holý vrch 2017; foto Tomáš Šipka

Dvě ze Sedmi Smrtí na poli 2017; foto Tomáš Šipka

6 Mnohohvrstevnatost masky

V této kapitole se zabývám mnohohvrstevnatostí masky. Uvádím různé příklady mimeze v přírodě,³⁶ pokračuji kapitolou maska a změna identity, dále úvahou nad maskou a hrou. Celý oddíl zakončuji zamyšlením nad rituálním původem masky.

6.1 Divadelnost a mimeze

Nikolaj Jevrejnov ve své stati „*Scénické ztvárnění života*“ (1912)³⁷ uvažuje nad tím, že člověku je vrozený instinkt přetváření sama sebe. Schopnost člověka transformovat to, co zná z reálného života, nazývá divadelností. Zmiňuje divadelnost u divochů: tetování, propichování kůže, chrupavek či zubů, aby do nich bylo možno zasunout péra, deformace lebky nebo nohou – co je to jiného než snaha za každou cenu změnit vlastní tvářnost, čili jde o divadelnost v tom prvotním smyslu slova. Jevrejnov to vysvětluje tak, že to člověk koná navzdory přírodě, aby jí ukázal svou sílu. Snaha divochů nějak se jevit – válečné nebo lovecké pomalování – může souviset s dodáváním si odvahy. Jevrejnov mluví o potřebě člověka zvítězit. Člověk, který zabil pantera a přehodil si jeho kůži přes záda se tím stal jakýmsi nadpanterem...³⁸ Divadelnost se tak ukazuje v odvaze a radosti z transformace - proměny v jiné lidi, zvířata, bohy... Propůjčit si na chvíli jinou identitu. Jevrejnov uvažuje o člověku jako o tom, kdo chce být pánem přírody a vymezuje divadelnost jako triumf nad přírodou, jako nástroj, kterým si člověk sám sobě dokazuje a jiným ukazuje svou sílu a moc. Připadá mi legrační vymezovat se vůči přírodě a dělat si z ní nepřítele. Vždyť naopak příroda nám každým svým malým pohybem a každou drobnou proměnou ukazuje a napovídá, co je to umění. V době vzniku tohoto pojetí divadelnosti, na počátku 20. století, však byl soupeřivý nebo až vykořisťovatelský přístup k přírodě běžný.

---

36 Mimikry je jev, kdy se hmyz podobá částem rostlin. Slovo mimeze pochází z řeckého slova *mimésis* (napodobení).
Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Mimikry>

37 V orig. *Teatralizacija žizni*. Esej vyšla v knize „*Teatr kak takovoj*“ (Divadlo jako takové, 1912)

38 JEVREJNOV, Nikolaj, *Scénické ztvárnění života*, Theatralia 2014, s. 124 (<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/129840>)

6.2 Mimeze v přírodě

Jako protiváhu k Jevrejnovi přidávám úvahy antropologa Víta Erbana³⁹ a profesora Vladimíra Mikeše, kteří čerpají z podobných zdrojů – aposemantismu, o kterém píše Stanislav Komárek v knize *Mimikry, aposematismus a příbuzné jevy* (2004). Pouhým dobrým pozorováním přírody nalezneme mnoho příkladů kdy příroda „hraje divadlo“. V. Erban píše, že „maskování se“ na různých úrovních a v rozmanitých formách projevu můžeme pozorovat i u zvířat a živočichů. „Jevy, kdy se organismus nebo jeho část snaží za účelem ochrany, obrany či útoku vypadat jako něco jiného (ať už formou zbarvení, tvarem, zvukovými projevy, způsobem pohybu či pachovými signály, doslova prostupují živočišnou i rostlinou říší. V biologii se tyto jevy označují jako mimetické.“⁴⁰

Nelze nezpomenout si na mé oblíbené přednášky profesora Vladimíra Mikeše *Tělo v historii*. Čerpám ze svých poznámek načrtlých do sešitu, které doplňuji a rozvádím. Na přednáškách jsme často mluvili o tendenci mimeze v přírodě. Kresba na motýlích křídlech se historicky vyvíjí podobně jako dějiny malířství... Chameleon mění barvu podle prostředí, v němž se vyskytuje, hmyz se podobá stéblům trávy, nebo konkrétním květinám, ze kterých sbírá hmyz. Vosa dává najevo svou zákeřnost svým zbarvením - černá a žlutá. Příroda podle prof. Mikeše také hraje divadlo. Lidé si propůjčují mimikry, které odpozorovali v přírodě. Proč se člověk tetuje, maluje, zdobí se šperky? Je to lidská snaha nějak působit na své okolí. Je to snaha, která je určena pro někoho druhého, a tím je velmi divadelní. Tetování chce například zaměřit naši pozornost na nějaké místo na těle, červeně namalovaná pusa chce působit přitažlivě (při milování nám zčervenají ústa, proto si ženy už odedávna barvily rty přírodními barvivy, aby působily mladé a k pomilování.) Je to hra s identitou – nějak se prezentují pro ostatní a buď klamu, nebo ukazují svou niternost. Niternost (nebo chcete – li duše) vystupuje na povrch, „bytí chce být spatřeno“. Je to způsob sebe prezentace, sebevyjádření, jako základní aspekt živé přírody. Pak už záleží na tom, jestli chceme někoho svým zjevem oklamat, zastrašit nebo se chceme dorozumět.

---

39 Prozaik, kulturolog a esejista

40 ERBAN, Vít, *Maska a tvář*, Malá skála 2010, s. 83 – 87

„Přírodní mimetické jevy svou nápaditostí, bohatstvím funkcí a rozmanitostí forem a výrazů nijak nezaostávají za kulturní kreativitou. Lidskou tradici masek lze v tomto smyslu považovat za prodlouženou ruku evoluční kreativity.“⁴¹

Prodloužením evoluční kreativity je i rozvoj hry u lidí. I zvířata si hrají, ale lidé ještě v jiných dimenzích.

6.3 Maska a změna identity

„Člověk si vždy přál měnit se v jinou bytost. Slabý si nasazoval masku silného, měnil se ve zvíře, v ducha či boha. Proměna otvírala nové světy, dveřmi do nich byl rituál a klíčem maska.“⁴² Při nasazení masky, člověk skrývá vlastní identitu a to je velmi uvolňující a osvobozující. Měnit se v někoho jiného nás oprostí od každodenní reality. Spatřuji v tom také škodolibou radost být nepoznán a zmást ostatní. S maskou na tváři si dovolíme k ostatním mnohem víc, protože mažeme sociální statuty a role. Dáváme volnější průchod improvizaci, žertům a šprýmům ke komukoliv, kdo si o to říká. Dobrým příkladem jsou naše Opice. Bavilo mě brát starostovi cylindr, lézt po stromech, krást lidem banány nebo cigarety, lézt jim do tašek... Maska nám umožní dělat věci, které bychom si za normálních okolností nedovolili. Dokonce bych řekla, že někdy sami sebe nepoznáváme. Myslím, že je to důvod, proč masopust není zábavou pro každého. Někdy mohou masky působit až agresivně. Odkrývají skryté stránky našich duší a pro někoho nemusí být příjemné být u toho.

6.4 Maska a hra

Změna identity nabízí hru s identitou novou. Nutně vzniká jisté napětí mezi nositelem a maskou.⁴³ Totiž to, jakou masku si vybíráme, říká něco o nás samotných. Je zajímavé, že na každém člověku vypadá maska jinak. Není to ale jen vnějškové. Maska potřebuje prorůst do celého těla svého nositele – ten se buď s maskou sžije, nebo ne. Maska ožije a začne promlouvat, nebo zůstane pasivní. Záleží hodně na tom, jak jsme ochotní se jí propůjčit, jestli jsme citlivý

---

41 tamtéž, s. 88

42 DVOŘÁČEK, Petr, *Masky, mysterium proměny*, Fontána 2008, zdroj: <http://www.martinus.cz/?uItem=60406>

43 Ráda vzpomínám na masku démona, ve které chodil můj bratr, když byl malý kluk. Maska byla velká, evidentně pro dospělého člověka. Démonovi z nozder visely dvě kosti. Veliká strašidelná maska na malém klukovi působila bizarně, vytvářela napětí.

k jejímu významu a jestli si chceme hrát.⁴⁴ Proto si při půjčování našich velkých masek z fundu necháváme prostor na vyzkoušení a vysvětlení, co maska umí. Velký rozdíl je v masce jen jít, anebo zjišťovat, co nabízí. Hrát si s ní, hrát si s ostatními. Hledat vzájemné interakce. Masky fungují jako obousměrná komunikace – podává zprávu dovnitř a vysílá ji ven. Některé masky se svým nositelem tak srostou, že opravdu zrcadlí něco, co je skryté uvnitř jich samotných.

Matěj Heinzl: *Masopust mám rád, protože je krásný. Zvenku i zevnitř. Protože si ten den můžou všichni zase hrát na strašidla a podivná stvoření, jako když byli malí. Všichni mají radost, že můžou být divní, blázniví, šílení, strašidelní, utržení ze řetězu, mimo sebe, zvířecí, snoví, a procházet tím vším jako obřím a neskutečně košatým snem, ve kterém se neustále zjevují nové a nové obrazy a interakce a situace. Ráj snů a hraček.*

---

44 Peter Brook píše o technice z Bali, která spočívá v tom, že balijský herec začíná pozorováním masky, již drží v ruce. Dlouze na ni hledí až se on i maska stanou odrazem jeden druhého. Herec začne s maskou „dýchat“ a pak teprve masku postupně přivádí k životu. In: BROOK, Peter; Pohyblivý bod, s. 226

6.5 Stopy rituálního původu masky

Myslím, že došlo k proměně účelu masky – dnes masopustní maska sice svým původem odkazuje k rituálu, ale v dnešní společnosti má spíš úlohu hry. Dnes se z rituálních a z obřadných významů stává nabídka ke hře a interakci, ke společenské kritice, k satíře. Ale přesto se při masopustu často přistihnu, že mě zamrazí, když vidím kráčet některé maškary na Holém vrchu. Stopy rituálního původu masky podle mého názoru nikdy zcela nezmizí. Jak píše Patrice Pavis - vědci se shodují na tezi, že divadlo je výsledkem postupného zesvětšování obřadů a rituálů. Někteří teoretici jsou v rozporu, zda se v moderních divadelních formách mohou nacházet stopy rituálního původu. Podle W. Benjamina má každé umělecké dílo základnu v rituálu. Oproti tomu B. Brecht tvrdí, že divadlo si bere z kultických obřadů jenom to, co je zábavné; zastává názor, že divadlo se stává divadlem právě svým vzdalováním se od náboženských kultů. Vzpomeňme ale na resakralizaci divadla v díle Artauda, Brooka, Grotowského a jiných.⁴⁵ Divadlo i maska nesou stopy svého původu: ať už je lidé vyzdvihují, nebo se je snaží skrýt, nemůžou je zcela popřít.

---

45 PAVIS, Patrice; Divadelní slovník, Divadelní ústav 2003, s 67 - 68

7 Slavnosti, rituály a novodobé tradice

7.1 Rituál přechodu a liminalita

Masopust patří mezi rituály přechodu. Rituál je obecně řečeno ustálený sled jednání, která podléhají určitým pravidlům – soustavě společenských zvyklostí a formalit. Van Gennep už na začátku dvacátého století poznal hluboký smysl rituálu: psal o rituálu jako o procesu, který umožní přechod z jedné sociální role do jiné nebo přechod z nějakého období do jiného. Život člověka se tak skládá ze sledu různých etap. Díky přechodovým rituálům měníme svá postavení ve společnosti (křest, třídní postup, sňatek, zaměstnání, smrt) a ke každému z těchto celků se vztahují rituály, jejichž cíl je stále týž – mají jedinci zajistit snazší přechod z jednoho období, do další životní etapy.⁴⁶ I příroda má svůj rytmus, také se sestává z různých etap. V souvislosti s masopustem se jedná o fázi přechodu ze zimního období do období půstu, které se týká celého společenství. Každý takový přechod je cesta od známého k neznámému, proto je nebezpečný a je potřeba ho rituálně ošetřit. Van Gennep psal o třech fázích rituálu: **odloučení, pomezí a přijetí**. Nejzajímavější fází je ta pomezí (liminální), o kterou se dále zajímal britský antropolog V. Turner v knize „*Průběh rituálu*.“ Podle Turnera jsme během rituálu v jakémsi bezčasí – ve fázi přechodu, kdesi na rozhraní mezi jedním a druhým břehem. Turner stav liminality přirovnává ke smrti, k pobytu v lůně, k neviditelnosti, temnotě, bisexualitě.⁴⁷ Trefně liminální fázi rituálu formuluje O. V. Cieslarová v knize „*Fasnacht, v Basileji karneval?*“ jako proces, „ve kterém se nastoluje nová společenská struktura a to překvapivě skrze dočasné nastolení jakési antistruktury, přechodného stavu zrušení všední struktury, jejího rozpuštění a poté nového nastolení.“⁴⁸ Slavnost tak porušuje obvyklé sociální hierarchie ve společnosti – během rituálu jsou si všichni rovni.⁴⁹ Takové společenství, které se ocitá bez zatížení sociálních statusů a rolí nazývá W. Turner pojmem *comunitas*.

46 VAN GENNEP, Arnold; Přechodové rituály, Nakladatelství lidové noviny 1997, s. 12 - 13

47 TURNER, Turner; Průběh rituálu, Computer Press 2004, s. 96

48 CIESLAROVÁ, Olga; Fasnacht v Basileji karneval?, Brkola 2011

49 TURNER, s. 97

Nastolením nové struktury a dočasnou změnou pravidel mohou obvyklé starosti na chvíli zmizet a stát se méně tíživými. Můžeme být chvíli někým jiným a dělat věci, které obvykle neděláme.

Masopustní příklad nastolení nové společenské struktury vidím v předání masopustního práva. Starosta nové královně předává vládu nad městem. Vzniká nový řád – neřád, nová vláda královny a maškar, které v masopustní den obléhají veřejný prostor. Starosta tak přichází o svou obvyklou roli, dokonce povoluje maškaram tropit si žerty z osob úředních a provádět všelijaká bláznovství. Maškary se mají nové královně klanět a provolávat jí slávu, ačkoliv ji většinou ani neznají...

Rituálních momentů najdeme během masopustu víc. Například rituály plodnosti (tanec hospodyně s medvědem), rituály související s úrodou (skákání konopiček během páteční obchůzky), rituální obětování Klíbný a pak nejmásadnějši kruhový tanec, který korunuje všechny předchozí rituály. Spojením rukou na Holém vrchu dáváme najevo sounáležitost s místem, s krajinou, její historií i s našimi předky. V bezčasí, které svátek nabízí, se spojujeme s tím, co bylo i s tím, co bude. Společně s generacemi všech maškar, které prošly stejnou cestu, se stáváme kontinuální součástí celku.

7.2 Potřeba rituálu

Vyznat se v dnešní době, která je plná překypujících informací a člověk upadá každodenně do virtuálních digitálních světů, není lehké. Dokonce vyšla kniha o digitální demenci (autor Manfred Spitzer), kde je na základě několikaletého výzkumu mladé generace doložené, jak nás digitální svět zbavuje duševní práce a vlivem informačních technologií si „vyklikáváme mozek z hlavy“. Bránit se tomu je neseadné, téměř každý dnes komunikuje přes facebook, používá smartphone, chatuje na internetu. Divadlo je a vždycky bude protiváhou a alespoň na omezený čas vytržením z těchto systémů. Zapojuje totiž celého člověka, jeho intelekt, tělo i duši. Může se proměňovat, dnes už není jen jedna předepsaná a podporovaná podoba divadla, může být tím, čím ho chceme mít – divadlo může mít funkci sociální, terapeutickou, uměleckou, intelektuální, politickou... Ideálně se tyto funkce propojují. Jako autoři, tvůrci se dotýkáme v mnoha sférách palčivých otázek společnosti, někdy vědomě, jindy nevědomě. Dnešní společnost potřebuje pevné body, potřebuje záchytná stébla trávy, hledá

jistoty a zároveň se chce bránit vnucovaným vzorcům chování. Utvářením spolků, skupin celků – manželství – rodin vznikají ve společnosti srozumitelné struktury, které poskytují jistoty. Dalším z opěrných bodů může být v rámci těchto společenství vytvářet prostor pro sdílení názorů, vytváření hodnot, vytváření společenských vztahů. To divadlo a rituál umožňuje.

Společnost je důsledkem nedodržování a postupujícího upadání některých rituálů (svateb, pohřbů, ceremonií aj.) zvláště handicapovaná. Nejistota každého jedince se pak násobí v celé společnosti. Je spoustu nemanželských párů, třicátníků, kteří jsou pořád ještě dětmi, nepohřbených bloudících duší... Na mnoho pragmaticky uvažujících lidí mohou rituály působit jen jako nutná formalita, jako maškaráda nebo hra. Já ale věřím, že rituál opravdu může hýbat společností.

7.3 Svatební rituál v roztocké komunitě

Bavili jsme se o potřebě rituálů zhruba před rokem a půl na semináři *Tělo v historii* s Janou Pilátovou, a to přivedlo mého muže Adama Krátkého, aby mě požádal o ruku.⁵⁰ Můžu proto mluvit z vlastní zkušenosti, jak mě celý tento proces proměnil a stále mě mění. Svatba měla pro mě velký smysl v každém momentu příprav i v samotném obřadu. Asi nejsilnější momentem proměny pro mě byly dny těsně před svatbou, kdy mě přepadl neovladatelný smutek, protože jsem si silně uvědomovala, že navždy opouštím dívčí tělo a že přichází období větší zodpovědnosti. Vytvořením partnerství, manželství se vytvoří malé společenství – rodina; sňatek je takové utvrzení se v důvěře ve svého partnera za přítomnosti svědků – rodin z obou stran a přátel. Naše svatba byla komunitní záležitostí a připomínala svou strukturou masopust – na obřad se došlo průvodem pěšky přes kopec, v roztockém sadu nám místní sbor Local Vocal (maminka, sestra a ostatní) zazpívali svatební písně, svatebčané vytvořili špalír pro nevěstu a po obřadě začali naši tatínci bubnovat (bubenická kapela *Blabuburo* vznikla z bubenického kroužku pod Roztočem a každoročně vystupuje na masopustu) a vydali jsme se přes Holý vrch do únětického kravína (totožná trasa masopustu), kde byla tancovačka s *Muzičkou* (opět přátelé, kteří hrají každý rok na Masopustu). Program byl složen z různých překvapení – například židlový tanec (podle židovské tradice kdy nevěstu nesou na židli dívky

---

⁵⁰ Na semináři jsme probírali divadelnost svateb z počátku 20. st.

a ženicha chlapci) nebo jízda na dvojkole. Spolužáci z Damu zajistili divadelní program, kamarádi a tetičky připravili občerstvení. Naše svatba se mimořádně povedla hlavně proto, že se svatebčané nepřišli jen podívat, každý byl opravdovou součástí – součástí společného rituálu. Hlavní je sociální dimenze svatby, protože sňatek funguje hlavně jako společenský akt.

7.4 Nešetrné zacházení s rituálem

V létě 2016 jsme byli s Adamem na svatební cestě v Kyrgyzstánu a krom toho, že jsme chodili po horách, jsme se také zajímali o stopy nomádské kultury. Při jedné pouti jsme se nachomýtlí k jezdeckým slavnostem. Respektive jsme na ně asi půl dne čekali a do poslední chvíle nevěděli, jestli něco opravdu bude (slavnosti měly probíhat celý den a součástí měla být ukázka stavby jurty, ukázka lidových řemesel – tkaní koberců, tradiční hudba a ukázka porcování kozy a jezdecké slavnosti). Brzy jsme pochopili, že to bylo zřejmě jen lákadlo na turisty, z celodenního programu se konaly alespoň jízdy na koních. Zaujalo mě předhánění nevěsty – chlapec a dívka dostanou koně, chlapec horšího, dívka lepšího. Dívka má náskok a chlapec ji musí s horším koněm předejít, jinak jí není hoden. Obratnost a rychlost, s jakou se pohybovali na koních, byla ohromující. Následovaly hry Shazování se z koně a hra podobná rugby, ale na koních a s ovčím tělem bez hlavy. Míchaly se ve mně pocity, že je to jen taková „šaškárna pro turisty“, kteří si zaplatí výlet k jezeru a pak se koukají na to, jak si někdo hraje na koních, s pocity, že jim přece jen ukazují něco, co sahá hluboko ke kořenům jejich kultury. Vtipné bylo, že nám, turistům, nic nevysvětlili, nechali nás se prostě dívat. Chyběla mi tam jakákoliv vazba s divákem, i když tedy v rámci her Shazování se z koně přizvali jednoho diváka, aby se zapojil – kdo koho dřív shodí ze sedla, ale výsledek byl předem jasný. Diváci všech národností cvakali foťáky a já si uvědomovala, jaká je to všechno lež. Už jen krok k indiánovi zpívajícímu na Staroměstském náměstí. Zpeněžení rituálu nebo lidové slavnosti jde zcela proti smyslu slavnosti samotné. Divákova pasivita a očekávání, že bude baven, se míjí s podstatou slavnosti jako prostoru pro společné sdílení a prožívání.⁵¹ Občas narážíme na představy lidí, že si Masopustem musíme slušně vydělat. Netuší, jak se tak velká akce dá zvládnout

⁵¹ Za takovou devalvací rituálu jsou odpovědné obě strany – turista, který svým chováním narušuje subkulturu i člen subkultury, který zpeněží toto kulturní bohatství.

nízkonákladově, a jak moc je závislá na dobrovolnické činnosti a osobní angažovanosti místních lidí.

Martina Moravcová: *Pokud je pravda to, co zmiňoval T. Novotný v Odraze⁵², že město mělo nápad, jak by se mělo na masopust pořádat výběrové řízení, když je to tak skvělá "výdělečná" akce, tak mi to přijde jako zcela absurdní pitomost a totální nepochopení toho, jak celá záležitost funguje.*

7.5 Obnovená tradice

Myslím, že důvod, proč je Roztocký masopust tak oblíbený, je také z části kvůli způsobu zacházení s tradicí. Pokoušíme se navázat na staré zvyky a obyčeje, ale z nového úhlu pohledu v novém kontextu doby, tak, aby slavnost nezevšedněla a neuvadla, ale zachovala si svou vnitřní sílu, aby ji lidé začali znovu potřebovat. Zmatek a duševní nejistoty, jaké v naší společnosti napáchaly obě světové války, a poté komunismus, kdy se folklor využíval pro propagandu a kultura byla cenzurována, případně zneužita jako ideologie komunistické strany, se společnost snaží opět pomalu probouzet k životu.⁵³

O Roztockém masopustu se píše jako o autentickém, živém folkloru. Co je to nová tradice? Ve skutečnosti neexistuje ostrá hranice mezi starou a novou tradicí, jak uvádí italský antropolog A. Testa v rozhovoru pro radio Wave. Skutečná, pravá tradice totiž neexistuje: „Ve skutečnosti jsou všechny vymyšlené, vynalezené. Jsou objektem historických změn, lidé s nimi manipulují, upravují je v různých obdobích a z různých důvodů. Revitalizované oslavy se snaží obnovit tradici, ale tak, aby byla funkční a zajímavá i pro dnešní městské obyvatele.“⁵⁴

Myslím, že díky tomu, že jsme tradici masopustu obnovili „teprve“ před dvaceti lety, můžeme navazovat na staré zvyky a obyčeje, ale i na ty nové, které se za ta léta ustálily, které se ale nebojíme doplnit o nové nápady. Dobře to vidíme na příkladu Královen masopustu, nebo na Dolnopovltavském kroji, Modrých jelenech a jiných nových postavách masopustu, které vyrůstají z našich

---

52 Odras je roztocký měsíčník.

53 Během druhé světové války za nacistické okupace byly v Čechách a na Moravě zakázané všechny lidové zábavy, čímž pohasly i některé oblíbené masopustní zvyky, mnohé z nich nebyly po válce obnovené. (Zdroj: VEJPUSTKOVÁ, Kristýna; Masopustní tradice v České republice a ve světě 2011, s.5), (online)

54 http://m.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/masopust-uspokojuje-touhu-nekam-patrit-lidove-slavnosti-ozivuji-prostor-cim-dal-vic--1703249

dnešních potřeb a nápadů. Každý rok přicházejí nějaká nová překvapení a člověk jen žasne nad invencí některých lidí, například když Úholičtí přišli ověšeni odpadky s cedulí „Skládka Úholičky“... Dobrým příkladem je také letošní „Caprda“. Tým maškary se letos vydal do pivovaru v Chřiči uvařit masopustní speciál. Výsledek byl skvělý – velmi chutné polotmavé hořko – karamelové pivo s názvem Caprda⁵⁵. Maškary si užívaly Caprdovu chuť už během přípravného týdne, leckdo se „caprdnul“, a tak se rychle vžil nový výraz pro dobrou náladu. K Caprdovu pivu vznikla i nová maska Caprdy – velké masky s obuškem. Jde o dobrý příklad, jak organicky roste jedno z druhého – pivo, slovo, maska... Stačí si všimnout, něco udělat – a ostatní přichází „samo“. To je ona „lidová tvořivost“. Tak se svátek každý rok obcerstvuje a stává se skutečně živelným, není to jen skanzen, nejde o exponáty, na které se nesmí sahat.

Zuzana Šrůmová: *Vědomě využíváme staré tradice, které byly funkční, a každý rok se snažíme oživit nějaký další zvyk. Nepřebíráme ale nic bez úprav, nechceme dělat folkloristické slavnosti, snažíme se, aby to fungovalo i dnes. Jde nám o živý folklor, který jsou schopní žít i mladší a starší lidé. Chceme, aby náš masopust byl současně tradiční i aktuální.*

7.6 Svobodná tradice versus folklorní konzervatismus

Mísící se kultury, zvyky, národnosti návštěvníků i pořadatelů dávají vzniknout kulturnímu synkretismu. Zpíváme moravské lidové písničky a vzápětí české, (popřípadě finské a jiné). Muzikanti z „Muzičky“ jsou přitom půl Arabové, půl Židé, ale chodí do katolického kostela. Na večerní zábavě nikoho nezarazí, když na polku tančíme cosi jako tango v Dolnopovltavském kroji mísící v sobě moravské, středočeské a jiné vymyšlené motivy. Vzniká svébytná subkultura s vlastními nepsanými pravidly - nepravidly. Folklor a tradice v našem podání je cosi velmi živelného, co nám vzniká pod rukama. Vidím tady velkou výhodu oproti Moravě, kde je folklor mnohem zakořeněnější, ale také zakonzervovanější. Domnívám se, že se v poslední době folklor získává na popularitě. Jako příklad uvádím alespoň „Folklorní mejdlo“, kde vystupují stejní muzikanti jako na Masopustu – naši kamarádi z Muzičky. O to víc si člověk uvědomí ten rozdíl.

---

55 **Caprda** – matka masopustu (muž), chodí se slaměným cepem, kterým popohání maškary

Všichni tančí stejné kroky, člověk si nemůže dovolit tančit, co chce, ostatní se kriticky podívají, když člověk neumí standardní kroky. Písničky se mají zpívat jedině tak, jak je zpívala bábinka a sukně se musí nosit ta a ta konkrétní, pro konkrétní událost. Samozřejmě, že je v tom obrovský kus kulturního bohatství, které bychom mohli Moravě závidět, záleží ale na konkrétních lidech, jak k tomu bohatství budou přistupovat. Nesnažíme se přece napodobit vesnici v 19. století, nechceme zakonzervovaný skanzen, na který se nesmí sahat. Lidová kultura má být utvářena lidmi tak, aby pro konkrétní společenství byla smysluplná v konkrétním prostoru a čase.

Anežka Konečná: *O masopustu v Roztokách jsem slyšela velkou chválu od kamarádů, se kterými jsem hrála u kočovného divadla - po pár neúspěších se naň dostat, se to konečně l.p. 2013 stalo. A byla jsem věru moc nadšená a šťastná, že takové věci se dějí u Prahy. Jako holka z Moravy se silnou vazbou k folkloru jsem byla v Praze trochu nešťastná, ale právě vědomí, že se tady děje něco tak báječného, mě k tomuto místu postupně pozitivně připoutalo. Ze začátku jsem, jak je to jinak zvykem v hodně vesnicích na Slovácku, chodila na masopust čistě v kroji, v úplně doopravdickém, nijak nevylepšeném. Byla to pro mě velká hrdost, ale časem jsem sklouzla ke komedianttější variantě kostýmu a kombinuju různé krojové fragmenty s vyrobenými rekvizitami, čelenkami, spoustou stužek atd. Prvně jsem v průvodu byla jako obyčejný návštěvník, jen jsem hlatala všechny ty obřady a zastavení s velkým zaujetím. Další roky jsem už ale brala do průvodu housle (jakož i pulčáka slivovice) a vytvářela folklorní úderku.*

8 Utváření komunity

Za komunitu považuji společenství, které je předivem vztahů a sociálních vazeb mezi lidmi, žijícími na stejném místě, kde vytvářejí lokální kulturu. Komunita dokáže iniciovat, udržovat a rozvíjet tradice, je nositelem identity, názorových hodnot a kolektivní paměti, předávané z generace na generaci. Vytváří příslušnost k místu, dějišti lokální kultury. Vztah k lidem a k místu jsou dvě základní kapitoly, kterými se dál budu zabývat.

8.1 Vztah k lidem

Masopust v Roztokách je obnovená tradice, v níž jde hlavně o sociální rozměr a sdílení. Už samotný zrod našeho Masopustu před dvaceti lety vyrostl právě z touhy setkat se a lépe seznámit s lidmi, které jsme jako čerstvě přistěhovalí obyvatelé města neznali. Tato touha po sblížení se vsákla do všeho, co je z masopustu dnes. Díky tomu se na něm podílí tolik dobrovolníků: myslím, že i oni postrádají důvěrná setkání, pomáhají, jak umějí a jak se zdá z podobného důvodu. Lidová slavnost je tím oprávněně lidová, neboť ji dělají přátelé pro přátele, pro sebe navzájem.⁵⁶ Myslím si, že právě tato otevřenost a přístupnost komukoliv utváří atmosféru, která na akcích podobné velikosti nemá obdoby. Živí to nemalá potřeba být při něčem, co sahá hlouběji, než jsou naše běžná měřítká a každodenní starosti, co se dotýká něčeho, co nás přesahuje.

Aby se lidé mohli potkávat, potřebují nějaký prostor.⁵⁷ V každé obci je potřeba mít takový prostor, chceme-li vytvářet živé společenství, které není jen administrativní jednotkou. K těmto účelům může posloužit kostel, obecní hospoda, fotbalový stadión, divadlo, lidové slavnosti a jiné. Čím dál tím víc lidí postrádá společenské vazby. Žít v dobře fungující komunitě vnímají jako nedostižný ideál. V Roztokách se podařilo zázemí vytvořit díky sdružení Roztoč, díky Masopustu.

---

56 Patrice Pavis v Divadelním slovníku píše, že není zcela jasné, zda lidové divadlo je lidové proto, že vzešlo z lidu, či proto, že je určeno pro lid. A kromě toho, co je vlastně lid, a je lid, vůbec ještě lidový? (otázka kterou položil Bertolt Brecht)

57 Předpokladem je, že jedna ze základních potřeb člověka je potkávat s ostatními lidmi.

Jitka Tichá: *V dnešním globalizovaném světě je důležité dělat věci, které mají místní specifikum. Možná že je to největší dar masopustu, že opravdu stojí na místní kultuře, že se při masopustu potká tolik sousedů a lidí, kteří se na přípravě podílejí a mají chuť dělat něco jeden pro druhého.* ⁵⁸

8.1.1 Osobní angažovanost místních lidí

Pro místní komunitu z Roztok a pro lidi z Roztoče je Masopust největší akcí v roce a tedy největší příležitostí podpořit k zapojení dobrovolníky z různých sfér. Kdo rád peče, pomáhá péct, kdo je silný, staví pódium, kdo je kreativní, kaširuje masky, šije kostýmy. Účelem těchto příprav není jen nezbytná nutnost, aby se jednotlivé práce udělaly – koláče bychom mohli objednat z pekárny, kapely domluvit a zaplatit, kostýmy koupit. Jedná se tu především o sociální rozměr. Přípravy jsou tak svým způsobem skoro důležitější než samotná slavnost. Myslím, že právě díky těmto skupinám dobrovolníků, kteří tvoří opravdovou síť přátel a místních lidí, působí masopust i při své velikosti jako sousedská pospolitost, která si zachovává punc vesnické slavnosti. Nevyděluje účastníky jako pozorovatele, ale bere je do kola. Přípravy jsou otevřeny komukoliv, kdo se zapojí. Ve vnímání lidí je to potom slavnost celého společenství. Způsob, jakým se zachází s přípravami, dovoluje všem mít Masopust za svůj. Když někam přijdete a nikoho neznáte, tak plavete po povrchu. Zatímco když tam pobudete, chystáte se s ostatními, stanete se součástí. Každá Smrt, každý Medvěd, každá maškara je součástí společného magického rituálu.

Ondřej Marek: *Masopust je čím dál tím víc se prodlužující mejdan, který mi umožnil dělat věci, které jindy normálně nedělám a asi by mě ani nenapadlo, že je kdy dělat budu. Jako například: řídit dopravu, nalévat stovky litrů nafty do topení, práskat bičem na náměstí, stavět šapitó, vyplácet bodyguardy, kteří jdou výplatu hned utratit za naši tombolu, vařit pivo, dokonce i přikulovat jako pan Prezident, vystřelovat rachejtle na počest královny, dovolit dětem, aby Klibně ze zadku vytahovaly koblížky, dlouho do noci stěhovat věci sem a zase tam, dopisovat smuteční řeč de facto ve smutečním průvodu, být odborníkem na lidové zvyky, psát pro National Geographic (asi bych měl začít i fotit, to by byla asi větší sláva), pít kořalku s úplně, ale úplně cizími lidmi, přemlouvát*

---

⁵⁸ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/313295350020006/>, minutáž: 15:33

kolemjdoucí, jestli se nechtějí stát Koněm, nebo Prasetem, pařit dlouho do noci a pak od rána řešit fatální problémy, jako kam se ztratil Klibnin ocas, slepovat Čápa gafou, hledat Medvěda, který se zaběhl, když měl zápasit, zachraňovat chlapečka přejetého traktorem (to už by se nemuselo opakovat), vysmívat se Smrtce, dirigovat dirigenta, hledat maminky, tatínky, holčičky i chlapečky, strkat andělské saně, tancovat na louce s ostatními jako neadrtálec, co ulovil mamuta a asi by se toho ještě pár našlo.

8.1.2 Hranice mezi účinkujícími a diváky

„Samotnou podstatou slavností se zdá být jejich sociální rozměr a sdílení“, píše ve své studii Jana Karlová. Dále dodává, že míra sdílení a pospolitosti se zdá být určující. „Můžeme se setkat se slavnostmi, jejichž významový obsah je velmi podobný, ale přesto se velmi odlišují, v důsledku míry společného prožitku.“⁵⁹ Příklady: masopust v Roztokách, Žižkovský masopust a Handmade parade⁶⁰ si jsou formálně podobné: masky, průvod, muzika, jídlo... Ale rozdíl je v celkové atmosféře. Oproti nám mají oba průvody asi tak trojnásobný rozpočet⁶¹ - my se neobejdeme bez dobrovolnické pomoci a ani hlavní organizátoři nejsou za svou práci placeni. Nevím, jestli je to dobře, nebo ne, ale ukazuje to na fakt, že lidé pomáhají z vnitřní potřeby, a právě to utváří jedinečnou atmosféru. Souvisí to s předchozí kapitolou – Roztocký masopust je živý, nejde o folklorní slavnost. Míra prožitku záleží na jednotlivých účastnících – jak se na slavnost chystají, jestli ji vezmou za svou nebo si ji užijí pozorováním z okna...

Anglické dámy ze skupiny Handmade parade nás letos navštívily a připojily se ke slavnosti zevnitř – tedy pomáhaly s přípravami, užily si průběh a nakonec i balily kostýmy do beden při závěrečném nekonečném úklidu. Slovy jedné

---

59 KARLOVÁ, Jana; Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa, Pavel Mervart 2013, s. 61

60 „Handmade parade“ je anglická umělecká skupina z malého města Hebden Bridge, kterou jsme v minulém roce navštívili s mým mužem Adamem Krátkým v rámci školní stáže. Oslovili nás, protože se jim líbila skupina našich modrých jelenů (které objevili přes facebook) – zdálo se jim, že děláme podobné věci. Jejich umělecká skupina je pevná, založená hlavně na vysoké kvalitě technologie výroby velkých masek. Ukazuje se, že se máme vzájemně co učit – my od nich řemeslo – oni od nás zapojení místních lidí do komunity... Vznikla nová spolupráce, která bude mít snad další návaznost.

61 Žižkovský masopust má, rozpočet milion a půl (podle příspěvku na radiu Wave) Dvacáté výročí našeho masopustu vyšlo na 700 000,- (letos bylo nejdražší zajistit pronájem šapitó, technické zázemí a provoz. Obvykle naše náklady nepřesáhnou 250 000,-.

z nich vládla celou dobu našeho Masopustu velmi vlídná a kreativní atmosféra, ale co oceňují ze všeho nejvíc je, že se během našeho masopustu maže hranice mezi účinkujícími a diváky.⁶² Při akcích Handmade parade se totiž přijde podívat spousta lidí, kteří stojí disciplinovaně vyrovnaní ve špalíru podél ulic, přichystaní půl hodiny předem. Ale většina z nich se jen pasivně dívá. Také na našem masopustu jsou a vždycky budou lidé bez masky, pozorovatelé, náhodní kolemjdoucí, ale nemají oddělený prostor a důležité je, že se mohou, ale nemusí stát součástí (nakonec míra jejich prožitku nemusí záviset na míře účasti). Když je slavnost zaujme, příště třeba přijdou v masce. Nebo půjdou bez masky, ale přijdou péct koláče, šít kostýmy a podobně.

8.1.3 Přípravy a chystání se na sváteční čas

Nakonec ale nejde o to, kolik masek člověk vyrobí nebo jak rychle umí postavit pódium. Ale jde o samotný **akt chystání se**. Každý se může zapojit, jak umí, ale také jak moc chce. Míra účasti je na každém. Je to podobné, jako když se rodina chystá na Vánoce. Nejprve se musí „uklidit.“⁶³ Co se myslí tím úklidem? Neznamená to, že nikde nesmí být ani smítko, ale jde především o samotnou přípravu. Chystáme se, aby mohlo něco nového přijít. Jde hlavně o to dát v přípravách čas sám sobě, dát čas a prostor tomu, co nás na svátek připraví. Důležité je, že se přípravám věnuje čas – přípravy nelze udělat v jedné hodině. Všechny ty drobné i větší práce vedou k jednomu podstatnému cíli – chceme udělat radost druhým, překvapit je, potěšit je. Vložená energie se pak mnohonásobně vrátí sdílenou radostí.

***Jirka Krátký:** Na Masopustu mě baví setkávání s ostatními. Líbí se mi, jak hodně lidí pomáhá, každý dělá něco, často ani neví, co dělají ostatní, je to jako potoky, které se spojí v jednu řeku – Masopust. Každá slavnost je taková, jací jsou tam lidé. Masopustní slavnost v Roztokách prožívá jinak Martina Macurová, která asi nikdy nešla v průvodu, jinak vnímají průvod Ometačky a bubeníci*

62 Podle antropologa V. Turnera se při rituálu nerozlišuje mezi diváky a performery. To je zřejmě zásadní rozdíl mezi pojetím masopustu jako podívané a pojetím rituálním.

63 Vzpomínám na víkendový workshop Butoh dance s japonkou Minako Seki, který jsem zažila na stáži ve španělské Vigu. Každý den začínal úklidem – vytíráním podlahy. Smysl tohoto konání je jednoznačný – očista prostoru, příprava a čas pro nás, abychom se mohli začít soustředit – abychom byli připravení, že může něco nového přijít. Je to očista na materiální i duchovní úrovni.

v čele a jinak třeba Martina Krátká a Zuzka Šrůmová, které se starají o občerstvení. Jinak si průvod užijí opice a jinak Smrtéčky, Modří Jeleni, muzikanti, velké masky, Královna nebo Klibna. Všichni tam hrají svoji roli a cítí se jako část celku. Bez jakékoliv masky by byl průvod chudší. Je to jako kamínky mozaiky. Když jeden chybí, harmonie celku je narušena.

Masopust je událost, na které se podílejí různí účastníci. Někteří se vidí poprvé v životě, jiní se znají dlouhá léta. Během průvodu je ale důležitější pocit jednoty a spřízněnosti napříč běžnými vztahy – dobře se to ukazuje na ptačím přátelství s cizinci, které popisuje Martina Moravcová. Tento příspěvek je také dobrým příkladem individuální přípravy.

Martina Moravcová: *Loni jsem se coby součást kamarily Královny Divočín (Báry Sléhové) pojala jako bažant a chtěla si udělat novou škrabošku a kostým. Obnášelo to sehnání skutečného bažanta, oškubání, vykuchání... To běžně nedělám. Snad prvně jsem viděla, jaké má bažant krásné a jemné peří, v jakých hraje odstínech. Pařátky taky běžně nesekám... Chtěla jsem, aby to tentokrát byla maska kontaktní, to také vždycky záleží na náladě. Někdy s lidmi interagovat nechci, chci být v masce sama a jen pozorovat. Coby bažant jsem tedy měla pařátky na bambusových hůlkách a v nemocničním bažantu s nálepkou Staré myslivecké tu mysliveckou, v kapse panáčky. Použila jsem je na přípitky s různými kolemjdoucími, bavilo mě sledovat, jak reagují na dotyk pařátku nebo při pohledu na moči podobnou tekutinu v bažantu. A vlastně mě bavila i ta bažantova pomsta na myslivcích. Dá-li se tomu tedy říct pomsta, že bažant nabízí Starou mysliveckou z bažanta...*

Na náměstí jsem se coby bažant potkala s jakýmsi Španěly (?) převlečenými za papoušky, měli jsme ze setkání velkou ptačí radost a podělili se o různé alkoholy...

8.1.4 Mezigenerační tmel aneb masopustní děti

Jedna americká studentka Anna Reeves se nás po masopustu ptala, jak bychom vysvětlili dítěti, co je to masopust. Shodli jsme se na tom, že se to moc vysvětlit nedá, že se to dá jediné zažít. Děti nasají podstatu masopustu jako mateřské mléko. Dovolím si pokračovat tím, jak jsem masopust vnímala jako dítě. První masopust v Roztokách, nebyl můj první masopust, protože než jsme se odstěhovali do Roztok, dělávala moje maminka masopust i v Benešově. Nicméně když jsme se přestěhovali do Roztok, bylo mi sedm a šla jsem do první třídy. Dětskýma očima jsem masopust vnímala jako hodně barevnou a trochu vyšinutou zábavu, kdy se u nás doma sešlo spoustu zajímavých lidí a mohla jsem být vzhůru dlouho do noci na masopustní zábavě. Nejvíc vzrušující ale bylo, že pak většina těch zajímavých lidí zůstávala u nás doma přes noc. Moc jsem se vždycky těšila na to klábosení a mumraj u nás v kuchyni, kdy se všichni ti masopustníci vyskládali u nás za stolem, popíjeli, co kde ještě zbylo ve sklípku (a to se o masopustu vždy dopilo komplet) a já mohla být při tom. Jako větší jsem si pak užívala taky přípravy a své první kreativní příspěvky – nejprve s pomocí učitelů výtvarníků a později sama jsem začala vyrábět masky. Zhruba v devíti letech jsem na výtvarném kroužku pod vedení Lady Krupkové Křesadlové vyrobila svou první masku Levharta, který dodnes v průvodu chodí. V sedmnácti letech (v roce 2006) jsem téměř samostatně – za pomoci výtvarnice Šárky Zikové, vyrobila šitou masku Slepice. Následovala skupina šesti Opic (2014-15), skupina šamanů a Modrých jelenů (2016) a letošní skupina Sedmi Smrtí (2017).

Já mám na Masopustu tu nejkrásnější úlohu, jakou bych si mohla přát: Svou práci si vymýšlím sama – je to práce dobrovolná a nad rámec základního organizačního proudu. Jsem vedoucí dílen na masopustní masky a organizátor masopustních skupinových masek. Dostala jsem se do pozice, kdy vytvářím malé komunity v komunitě. Nejen, že mě masopust baví, mám ho ráda, ráda se potkám se všemi těmi lidmi nad společným dílem, nadstavbou pro mě je, že se realizují umělecky, že si zkouším, jaké to je někoho vést, že spojuji všechno, co jsem se dosud naučila a předávám to dál. Baví mě, jak rychle nám dílo vyrostne pod rukama, jak se napře tolik energie do jednoho společného okamžiku a jak z toho mají všichni radost.

Podobnou cestou šli ale i moji vrstevníci okolo Roztoče. Zkrátka jsme v tomto společenství vyrostli a jsme svým způsobem generace masopustních

dětí. Dnes je pro mě důležité, že mám prostor realizovat své nápady a svým způsobem si tím i utvrzuji své postavení v komunitě. Dobrým vzděláváním dětí si roztočí komunita zajišťuje pevný základ a pokračování. Děti vyrostou a přebírají velkou část úkolů, chápou se příležitosti a přikládají ruku k dílu.

Martina Moravcová: *Překvapilo mě, jak hladce proběhla ani ne generační výměna, ale spíš návaznost. To se netýká jen Masopustu, člověk vnímá totéž i u kroužků atp. Obvykle se děti spíš vymezují vůči aktivitám rodičů a hledají si - někdy za každou cenu - něco svého. Líbí se mi, jak Masopust funguje jako mezigenerační tmel. A pozoruji, jak děti rostou...*

8.2 Ke kořenům naší krajiny

Zapustit na nějakém místě kořeny – to znamená vytvořit si kladný vztah k místu a k lidem. Díky tomu pak můžeme vnímat místo, v němž žijeme, jako svůj domov. Jak říká Chesterton: „Když zapustíme na nějakém místě kořeny, místo zmizí. Žijeme jako strom celou silou vesmíru.“

8.2.1 Krajina jako zrcadlo společnosti

Vliv lidí na krajinu je v našem evropském prostředí tak mocný, že nelze uvažovat o krajině, aniž bychom zároveň uvažovali o působení člověka. Krajina do sebe vstřebává události a okamžiky, a ty jí svým způsobem proměňují. Často mám spojené místo s konkrétní událostí nebo vzpomínkou na událost, která se mi vybaví, když místo navštívím. Norský architekt a historik Christian Norberg-Schulz píše: „Když se v angličtině i v jiných jazycích má vyjádřit, že se někde odehrává nějaká událost či jednání, říká se doslova, že zaujímá místo (take place). Ve skutečnosti si nelze představit událost, jež by neměla vztah k nějakému místu.⁶⁴ A tak se události a jejich umístění vzájemně ovlivňují. Taková místa v krajině, která se opakovaně stávají dějištěm výjimečných okamžiků, slavností a rituálů, do sebe vstřebávají historii a příběhy. Tyto příběhy se tím udržují při životě a předávají se dalším generacím. Lidé tak mají velkou moc nad krajinou, aniž si to příliš uvědomují. Obraz „naší krajiny“ a to, jakým způsobem ji přetváříme, je nakonec takovým zrcadlem, odrážejícím povahu společnosti.

8.2.2 Putování, pouť, průvod, cesta

„Chůze je to první, po čem touží malé dítě, a to poslední, čeho se chce vzdát starý člověk.“⁶⁵

Jistě není náhodou, že nedílnou součástí mnoha slavností, ať už křesťanských, či pohanských, bývají rozličné formy průvodů a poutí. Chůze je velmi přirozená aktivita. Dochází při ní k velkému uvolnění celého těla a navození

---

64 NORBERG-SCHULZ Ch., *Genius Loci*, Academy Editions, London 1981 (Česká komora architektů 2010), s. 8

65 <http://www.chodcisobe.cz/o-chuzi/proc-chodit>

duševní pohody. V historii má poutnictví také své důležité místo, mnoho významných lidí podnikalo „svaté poutě“. Na stáži ve španělském Vigu, kde jsem studovala pohybové divadlo, jsem podnikala poutě každý den. Když se člověk prochází, dokáže najednou jasněji uvažovat nad věcmi. Ale nejen to, chůze nám připomíná, že náš život má rytmus, chůze podporuje srdeční tep, uvolňuje dech, navozuje duševní klid. Německý kněz, jezuita a teolog Karl Rahner uvažuje o chůzi takto:

„K nejběžnějším věcem obyčejného všedního života patří chůze. Myslíme na ni zpravidla jen tehdy, když už chodit nemůžeme, když jsme nehybní nebo chromí. Pak náhle pociťujeme schopnost chůze jako milost a jako zázrak. Mluvíme o chodu událostí, o tom, že nějaký podnik vyšel, že jsme k věci přistupovali s porozuměním, že nás někdo chytře obešel, nějakou činnost označujeme jako postup, změnu jako přechod, konec jako sestup, na vznik se díváme jako na vzestup, na svůj život jako na pouť, na dějiny jako na pokrok, něco rozumného považujeme za „ucházející“, na rozhodnutí pohlížíme jako na „krok“. K velkým slavnostem patří procesí a průvod – v náboženském i světském životě. Samy tyto výrazy ukazují, do jaké míry celý svůj život stále znovu interpretujeme v souladu se zcela původní prastarou zkušeností každodenní chůze.

Chodíme. A už jen touto zcela fyziologickou činností si připomínáme, že zde nemáme trvalé místo, že jsme na cestě, že skutečně teprve musíme dojít, že ještě musíme hledat cíl, že jsme skutečnými poutníky, chodci mezi dvěma světy, lidmi na přechodu, jimiž je pohybováno a kteří se pohybují, vykonávají svobodně uložený pohyb a usilují o poznání pohybu zacíleného, a přitom ne vždy přijdou tam, kam měli namířeno. V nejprostší chůzi, která je pohybem někoho vědoucího a svobodného, je tak už vlastně obsažena celá existence člověka.“⁶⁶

Tento pohyb je o to intenzivnější, když se týká celého masopustního společenství. Průvody a obchůzky mají také další smysl – objevování místa. Při obchůzkách se snažíme prvně jít tam, kde je nová zóna, kde se staví, kam se stěhují noví lidé, abychom navázali nové kontakty.

Na Holém vrchu, kde se setkávají masopustní průvody ze tří obcí, objevil zhruba před 120 lety dr. Čeněk Rýzner hroby našich předků z předkřesťanské doby. Kostry byly nalezeny ve zvláštní pozici – v pozici dítěte – říká se jim skrčenci. Na těchto místech byly také nalezeny střepy zvoncových pohárů.

---

⁶⁶ <http://www.cestanahoru.org/blog/?p=314>

„V prostoru nad Holým vrchem, na rozhraní roztockého, únětického a žalovského katastru, nalezeny desítky koster z období 1. poloviny 2. tisíciletí před naším letopočtem a nálezy pozůstatků jejich kultury, později označené jako kultura únětická.“⁶⁷

Na stejném místě dnes na Holém vrchu navazujeme na osudy a životy našich předků, dáváme najevo sounáležitost s místem, s krajinou i její historií. Liminalita prostupující svátkem takovouto kontinuitu umožňuje.

Zuzana Šrůmová: *Masopust, jeho přípravy, organizace, vyvrcholení a veškeré jeho dění je něco, co nás těžko popsatelným způsobem spojuje. Je to věc, která vyrůstá z kořenů tradic a historie a my v ní kráčíme přítomností do budoucnosti – a tím tvoříme kořeny své. Každý Medvěd, každá Smrt jdou ve stopách generací Medvědů a Smrtí a jejich tanec na Holém vrchu, místem se snad nejstarším osídlením v Čechách, to završí. Má to zvláštní sílu – jako kdybychom nevědomky narazili na pramen nebo se napojili na něco prastarého, co putuje s námi. Masopust nás spojuje a umožňuje nám být dnes, ale tak trochu jinak, jako někdo jiný, někde jinde, jindy...⁶⁸*

---

67 <http://www.roztoky.cz/holy-vrch>

68 Text na „Hit hit“ napsala Zuzana Šrůmová

9 Závěrem

Závěrečnou kapitolu bych mohla nazvat: Co se všechno nevešlo a co už se nevejde. Když jsem práci začala psát, neuvědomila jsem si, o jak široké téma půjde. S každou kapitolou mi vyvstávaly nové a nové myšlenky a nápady a teď mám za úkol tento nepřetržitý tok utnout a vědět, že je to jen drobný vhled do velice široké problematiky na prahu sociokulturní antropologie.

Tuto práci bych chtěla ukončit ohlédnutím se za těmi dvaceti lety a zamyšlením se nad problematikou současné podoby Masopustu. Dnešní Masopust je kulturní událostí, na kterou se přichází podívat velké množství lidí. Během let se proměnil - vyrostl z malé sousedské slavnosti do velkého kolosu bujarého veselí. Letošní Masopust navštívilo odhadem osm až devět tisíc lidí. Roste i počet dobrovolníků, vše nabývá větších rozměrů. Na jednu stranu nás to těší, na druhou děsí. Důležitou otázkou, která vyvstává se stále větší intenzitou je, kde jsou hranice otevřenosti, výzvy k návštěvnosti a našich místních možností i vloženého úsilí. Co je důležité zachovat, a co opustit. Jistě, mohli bychom si Masopust dělat jen sami pro sebe. Ale vyplouvá napovrch, že by to tak nikoho nebavilo, že se potřebujeme s lidmi podělit. Ukazuje se důležitost pomasopustních setkání, při kterých si vyprávíme, co jsme zažili. Prohlížíme si fotografie, uvědomujeme si, kdo v průvodu vlastně šel... Znovu sdílíme příběhy a dojmy, dělíme se o zážitky a díky tomu jsme opět součástí velkého celku.

V pomasopustním vyčerpání jsme uvažovali, jestli by nakonec nebylo možné jisté činnosti „delegovat“. Překvapením bylo, když všichni vyčerpání si bránili existenci svých dobrovolných úkolů zuby nehty a odmítli se jich vzdát.

Magdalena Marková: *Když se tolik lidí spojilo, aby vložili energii jedním směrem, nemůže se ta energie ztratit. Je to dokonce vědecky prokazatelný jev z bioenergetiky – když vyrobíš energii, tak nemůže jen tak zmizet. S touto intenzitou myšlení, která se spojuje pro jednu událost, se dají dělat velké věci. Představte si 200 dobrovolníků, kteří pracují všichni bezplatně pro jeden den v roce. Dobrovolnických hodin jsme napočítali 3637 – číslo naprosto neskutečné. A pak si představte, kolika lidem jsme v masopustní den udělali radost. Z takové energie může člověk dlouho čerpat.*

To neznamena, že se neustále nevracíme k otázce: Proč masopust děláme? Snad proto, že se máme rádi, máme rádi i to, co mají rádi ti, které máme rádi –

a Masopust se nám stal společným úkolem – a zároveň důvodem se potkávat. Setkávání jen tak, bez důvodu, je o něco chudší než setkání se společným úkolem. Na Masopust jsme si zvykli, stal se důležitou součástí našich životů a je pro nás nenahraditelný.

Seznam použité literatury

- BRAUN, Kazimierz; Druhá divadelní reforma?, Jamu Brno, 1993.
- BROCKET, Oscar; Dějiny divadla, Nakladatelství lidové noviny 1999.
- BROOK, Peter; Pohyblivý bod, Nakladatelství studia Ypsilon 1996.
- CIESLAROVÁ, Olga Věra; Fasnacht, Brkola 2011.
- DVOŘÁČEK, Petr; Masky, mysterium proměny, Fontána 2008.
- ERBAN, Vít; Maska a tvář, Malá skála 2010.
- HRDÝ a kol.; Sociální a kulturní antropologie, Praha: Slon 1994.
- JEVREJNOV, Nikolaj; Scénické ztvárnění života, Theatralia 2014.
- KARLOVÁ, Jana; Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa, Pavel Mervart 2013.
- NORBERG-SCHULZ, Christian; Genius Loci, Česká komora architektů 2010.
- OTTO, Jan; Ottův slovník naučný, 1900.
- PAVIS, Patrice; Divadelní slovník, Divadelní ústav 2003.
- STAŇKOVÁ, J., BARAN, L.; Masky démoni šaškové, Theo 1998.
- TURNER, Turner; Průběh rituálu, Computer Press 2004.
- VAN GENNEP, Arnold; Přejímové rituály, Nakladatelství lidové noviny 1997.
- VEJPUSTKOVÁ, Kristýna; Masopustní tradice v ČR a ve světě 2011.
- ZÍBRT, Čeněk; Veselé chvíle v životě lidu českého, Vyšehrad 2006.

Internetové zdroje

<http://www.roztoc.cz/o-sdruzeni/o-sdruzeni-roztoc/>

Ottův slovník naučný:

<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni29ottogoog#page/n997/mode/2up>

<http://www.zivetradice.cz/2017/02/lidovy-masopust-v-prubehu-staleti.html>

http://www.rozhlaz.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/1703249

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Maska>)

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/313295350020006/>

<http://www.nulk.cz/ek-obsah/veselechvile/sv2/html/kniha/texty/0064-0064.htm>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Mimikry>

<http://www.chodcisobe.cz/o-chuzi/proc-chodit>

<http://www.cestanahoru.org/blog/?p=314>

<http://www.roztoky.cz/holy-vrch>